

UDK [322+271.22] (437.3)“19”(046)

271.2(497.11)“19”(046)

322:070(497.5)“19”

Pregledni rad

Primljeno: 26. rujna 2016.

Prihvaćeno za objavljivanje: 5. srpnja 2017.

ČEŠKI REFORMNI POKRET, NASTANAK ČEŠKE NARODNE CRKVE I ULOGA SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE NA STRANICAMA HRVATSKOG TISKA

Daniel PATAFTA, Zagreb

Slomom Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine nastale su na njenim ruševinama nove nacionalne ili višenacionalne države. Katolička crkva kao jedan od stupova habsburške dinastije našla se suočena s pokretima koji su zahtijevali reformu Crkve na demokratskim načelima. Takvi pokreti javili su se u Mađarskoj, Poljskoj, Hrvatskoj (Kraljevini SHS), no po intenzitetu i opsegu najjači je bio onaj u Češkoj. Odmah po nestanku Monarhije, a na temelju nacionalnih ideoloških temelja koje su zacrtali češki liberali s kraja 19. i početka 20. stoljeća na čelu s Masarykom, započeo je reformni pokret češkog svećenstva i vjernika, koji je naposljetku doveo do raskola i stvaranja Češke narodne crkve. Sam reformni pokret u Češkoj kretao se u dva smjera, jedan koji je završio u raskolu i osnivanju Češke narodne crkve, a drugi, koji je iz njega proizišao, usmjerio se prema pravoslavlju, a važnu ulogu u tome imala je Srpska pravoslavna crkva. Ovim radom želi se dati uvid u nastanak i razvoj reformnog pokreta u Češkoj, zasnovanog dijelom na ideološkoj podlozi Tomáša Garrigue Masaryka, nastanak Češke narodne crkve kao i u ulogu Srpske pravoslavne crkve u tom pokretu. Rad je utemeljen na pisanju tadašnjega hrvatskog tiska i na dostupnoj literaturi na hrvatskom jeziku.

KLJUČNE RIJEČI: *reformni pokret, hrvatski tisak, Tomáš Garrigue Masaryk, »Jednota«, Češka narodna crkva, Srpska pravoslavna crkva, episkop Dositej.*

Uvod

Niko Petrić, jedan od prvaka hrvatskog reformnog pokreta i autor brošure *Rane u katoličkoj Crkvi*, u svojim je sjećanjima na reformni pokret zabilježio kako se u Zagrebu 16. srpnja 1919. održao sastanak pod predsjedanjem Jurja Cenkića, kojemu je prisustvovao glavni pobornik češkog reformnog pokreta Adolf Pašek.¹ Reformni pokret dijela nižega

¹ Niko PETRIĆ, »Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919.«, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1939., str. 44. Iako ga Petrić spominje u svojim uspomenu, Pašek se više ne pojavljuje ni u jednom novinskom tekstu ili izvoru vezanom uz reformni pokret u Češkoj.

katoličkog klera u Hrvatskoj nije bio jedini takav u poslijeratnoj Europi. I u drugim dijelovima bivše Monarhije razvio se pokret koji je išao za reformom Katoličke crkve. Prije nego li je nastao takav pokret u Hrvatskoj već se pred kraj postojanja Austro-Ugarske počeo razvijati reformni pokret među češkim svećenstvom i svjetovnjacima. O njemu je često pisao i tisak u Hrvatskoj, a slični pokreti, iako mnogo manjeg intenziteta, javili su se u Mađarskoj i Poljskoj, međutim o dvojici potonjih ima vrlo malo podataka. Češki reformni pokret, mnogo intenzivniji i jači od onoga u Hrvatskoj, punio je stranice hrvatskog tiska, kako one katoličkog tako i one liberalnog usmjerenja. Nemoguće je uspoređivati hrvatski i češki reformni pokret jer su polazne pozicije obaju bile različite, iako s obzirom na neke zahtjeve imaju dodirnih točaka. Zajedničko im je to što su oba nastala nakon Prvoga svjetskog rata, iako je češki nešto stariji, i što su oba odgovor na loše stanje u Katoličkoj crkvi naslijeđeno još iz doba Monarhije. Zajednička im je dodirna točka liberalizam, odnosno liberalna strujanja koja su ostavila traga na dijelu nižega katoličkog klera na području cijele bivše Monarhije. Dok hrvatski pokret kreće s pozicija poboljšanja materijalnih i moralnih prilika nižega katoličkog klera, dotle češki pokret ima mnogo dublju povijesnu pozadinu. Kada se govori o toj povijesnoj pozadini, valja krenuti od vremena Jana Husa i husitskih ratova kao i oživljavanja njegova kulta u novoj Čehoslovačkoj Republici. Tu je i velika povijesna trauma češkog naroda nakon bitke na Bijeloj gori, koja je označila gubitak državnosti, nasilnu rekatolicizaciju i uvođenje habsburškog apsolutizma. Neizostavan je velik ugled oca nove Čehoslovačke Republike Tomáša Masaryka i njegova izrazito protukatoličkog usmjerenja. Dakle, svi ti čimbenici s dubokom povijesnom pozadinom i ideološkim temeljem utjecali su na nastanak češkog reformnog pokreta. On nije bio samo odgovor na potrebe modernizacije Katoličke crkve i poboljšanja položaja nižeg svećenstva nego je imao i svoju duboku povijesnu i ideološku pozadinu prema kojoj je katolicizam doživljavao kao nešto strano, nametnuto od Habsburgovaca i nenarodno. S druge strane reformni pokret razvio unutar Katoličke crkve i bio je usmjeren prema unutarnjoj reformi. Ti čimbenici češkoga reformnog pokreta pokazuju zašto se takav pokret javio među Česima, a nije se pojavio među Slovacima. Iako je Češka narodna crkva sebe nazivala Čehoslovačkom, ona je u svojoj biti bila izrazito češka, jer se među Slovacima takav pokret nije razvio niti je imao ikakva utjecaja, zato će u ovom radu biti govora o Češkoj narodnoj crkvi, kako je često percipirana i u hrvatskom tisku. Kao nov čimbenik pojavljuje se i Srpska pravoslavna crkva (SPC), prema kojoj se usmjerio jedan dio čeških reformaša, želeći da se češki reformni pokret zbliži s pravoslavljem i da se osnuje Češka pravoslavna crkva, kao jedna narodna Crkva. Odnosno, taj smjer češkog reformnog pokreta držao je pravoslavlje oličenjem ideala narodne Crkve, a SPC se u cijelom tom spletu okolnosti pokazala jedinom zainteresiranom za takav poduhvat.

Odnos Čeha prema Katoličkoj crkvi vuče korijene i iz tridesetogodišnjih vjerskih ratova u Europi. Početcima se smatra tzv. praška defenestracija iz svibnja 1618. godine, kada su kroz prozor kraljevske palače na Hradčanima protestanti izbacili dva carska namjesnika, nakon čega je uslijedio i ustanak čeških staleža. Ratovi su ostavili velike tragove. Češki protestanti doživjeli su 1620. godine težak poraz od Habsburgovaca u bitci na Bijeloj gori. Razdoblje nakon Vestfalskog mira 1648. godine, doba baroka i rekatolicizacije, u češkim zemljama doživljavalo se kao nasilno nametanje katoličke vjere, gasila se nacionalna samosvijest i zanemarivao češki jezik. Nastala je paradoksalna situacija kada se većina

češke kulturne elite poistovjetila s protukatoličkom interpretacijom povijesti i veličanjem husitizma, a istodobno je formalno ostala katolička, kao i velika većina naroda. Husitizam se reducirao na nacionalizam, otpor prema njemačkom življu i Katoličkoj crkvi, lojalnoj institucijama Habsburške Monarhije. Jedan od najvažnijih uzroka odnosa Čeha prema Katoličkoj crkvi može se tražiti u drugoj polovici 19. stoljeća kada se stvarao češki moderni politički narod. Kraj Prvog svjetskog rata i nastanak Čehoslovačke doživljavao se kao kraj tristogodišnjeg podaništva i kao zadovoljština češkog naroda za poraz na Bijeloj gori i smaknuće 27 protestantskih vođa 1621. godine na praškome Starogradskom trgu.

Prvi predsjednik Čehoslovačke, filozof, političar i pedagog Tomáš Garrigue Masaryk 1918. godinu vidio je kao pobjedu češke reformacije nad austrijskom katoličkom Monarhijom, s čime se identificirala i većina češkog naroda koji su se odlučili pasivizirati u Katoličkoj crkvi. Formalno su joj pripadali, ali bez prakticiranja aktivnoga vjerskog života. Za Masaryka češki katolicizam nikad nije bio izvor narodnog identiteta kao što je to, primjerice, kod Poljaka, Slovaka i Hrvata. Sam Masaryk na vjeru je gledao kao na individualnu stvar i stvar savjesti. Razlike su postojale u intenzitetu pokreta u određenoj povijesnoj pokrajini, primjerice u Češkoj je on bio jači nego u Šleziji ili Moravskoj. Također, pokret je imao jači utjecaj u gradskim sredinama, a puno slabiji u seoskim.

Vjerska ideologija Tomáša Garrigue Masaryka

Za razumijevanje vjerskih prilika u Češkoj nakon Prvoga svjetskog rata neizostavna je misao prvog predsjednika Čehoslovačke Republike Tomáša Garrigue Masaryka. Na čelu Čehoslovačke Republike Masaryk će ostati do svoga povlačenja, zbog bolesti, do 1935. godine. Bez obzira na Masarykov velik ugled na međunarodnom planu i snažnu potporu među Česima u novoj državi, njegov pogled na uređenje države bio je strogo centralistički, tako da je uskoro potpuno uspostavljena dominacija Čeha, kojoj su se opirali u prvom redu po svojoj brojnosti Slovaci, a zatim sudetski Nijemci i Mađari. Pravi su Čehoslovaci, naime, bili Česi koji su pod tim pojmom podrazumijevali centraliziranu državu u kojoj dominiraju Česi.² Ta činjenica ukazuje na to zašto se reformni pokret, koji je bio čisto vjerska stvar Čeha, nikada nije proširio među Slovacima ili drugim narodima Čehoslovačke Republike. Na neki način otpor Česima bio je otpor i njihovoj vjerskoj reformi. Naravno, vjersko pitanje nije bilo jedino ključno u odnosima Čeha i Slovaka, ali je na njega bitno utjecalo. Otpora reformskom pokretu bilo je i kod Čeha, koji će se organizirati u orlovska društva s izrazitim katoličkim nabojem, kao svojevrsna protuteža i odgovor na agresivni nastup reformnih i liberalnih struja prema Katoličkoj crkvi u vrijeme nastanka Čehoslovačke Republike.

Masaryk je već po preuzimanju vlasti u novoj državi najavio kako će »crkva biti u republici slobodna i da će to pravoj vjeri samo na korist služiti«³. Njegova liberalna ideološka stajališta ostavit će utjecaja na hrvatske političare Stjepana Radića⁴ i Josipa Smodlaku,

² Usp. Jacques LE RIDER, *Mittleuropa*, Zagreb, 1998., str. 141.

³ »Masaryk o budućnosti češke crkve«, *Katolički list*, br. 3, Zagreb, 16. I. 1919., str. 35.

⁴ Među političarima koji su se zalagali za ujedinjenje Hrvata, Srba i Slovenaca s područja Monarhije bio je i Masarykov bivši student i sljedbenik Stjepan Radić. On se na planu ujedinjenja djelatno angažirao odlazeći

ali i na velik broj čeških intelektualaca. Zato je za razumijevanje reformnog pokreta u Češkoj nužno poznavati i Masarykov pogled na vjeru. Masarykov odnos prema Crkvi bio je otvoreno protukatolički. On sam napustio je 1878. Katoličku crkvu pod utjecajem svoje žene Charlotte Garrigue, Amerikanke hugenotskog porijekla.⁵ Godine 1904. napisao je brošuru o vjeri u kojoj se očituje njegov stav prema katolicizmu, ali i prema vjeri općenito: »Bibliju kao i druge svete knjige možemo cijeniti kao plod nastojanja prošlih vjekova. No naše se znanje i naše djelovanje oslanja, u velikoj mjeri na druge temelje, na temelj, na kome hoćemo da sagradimo svoju vjeru, jer ne postoji nego samo jedna istina, znanstvena istina, koja je podvrgnuta kritici. Eto na tome temelju mora počivati vjera modernog čovjeka, na uvjerenju, ne na vjeri. Vjerovati znači vjerovati u nešto i u nekoga; a većeg auktoriteta nema negoli je znanost i onoga koji znade. Eto zato zahtijevamo slobodu za budući razvitak vjere. Ne očekujem ništa od reformiranog katolicizma, a još manje od protestantizma. Mi si moramo sami pomoći. Tu ne koristi govor protiv klerikalizma, mi moramo raditi oko rješenja vjerskog pitanja. Neka se okupe na borbu protiv crkve svi kojima je vjera mila. Valja rastaviti crkve od države, osobito školu.«⁶ Autor članka iz kojega je preuzet taj navod komentira kako Masaryk zastupa tipična slobodnozidarska stajališta o vjeri, nazivajući ga husitom koji želi napraviti »češku vjeru.«⁷ Donekle u toj tvrdnji ima i istine jer je cijeli Masarykov vjerski koncept bio usmjeren prema stvaranju vjere koja bi odgovarala češkom narodnom duhu, a na tradicijama husitizma.

Masaryk se u svojim radovima često osvrće na husitizam i češku reformaciju kao nešto izvorno češko: »kulturno su se Česi proslavili svojom reformacijom, kojom su se prvi, kao narod oprli sredovječnoj teokraciji, štoto se oslanjala na njemačko rimsko carstvo. Iz praškog sveučilišta, iz prvog sveučilišta u srednjoj Evropi, izašao je Jan Hus koji je svojom mučeničkom smrću raspalio čitav narod na otpor protiv sredovječne rimske teokracije; s Husom je tako cijeli češki narod započeo novo doba.«⁸ Za njega su Češka narodna crkva (husitska) i *Češko bratstvo* iz ranijih stoljeća »pokušaj najčišćeg kršćanstva«. Katolicizam su Česima nametnuli Rim i Habsburgovci, koji su nasilno ugušili češku reformaciju bitkom na Bijeloj gori 1620. i otada je zavlдалo doba »jezuitske tame«⁹.

Koliku je važnost Masaryk pridavao Janu Husu najbolje svjedoči oživljavanje njegova kulta u novoj Čehoslovačkoj, a i sam je napisao knjigu o njemu. Prema njemu Česi su nakon rušenja »krivokletničke dinastije«,¹⁰ misli se na Habsburgovce, doživjeli svoj narodni i kulturni preporod koji je od samih svojih početaka »duhovna borba protiv protureformacijskog pritiska« i nastavak »reformnih ideja i nastojanja, za koje je Hus pretrpio mučeničku smrt«. Taj je preporod usmjeren prema »sredovječnom nazoru o svijetu, kako ga je izradio katolicizam«, a češki je preporod upravljen protiv tog »sredovječnog

tijekom 1918. nekoliko puta u Prag kako bi Masaryka i češke političare informirao o političkoj situaciji u Hrvatskoj. Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN, »T. G. Masaryk i nova Europa nakon Prvog svjetskog rata«, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, god. 37, Zagreb, 2005., str. 222–223.

⁵ »Masaryk i vjera«, *Obnovljeni život*, god. 8, br. 2, Zagreb, 1927., str. 112.

⁶ »Masaryk i vjera«, str. 114.

⁷ *Isto*.

⁸ Tomáš Garrigue MASARYK, *Borba za samoodredjenje*, Zagreb, 1920., str. 93.

⁹ T. G. MASARYK, *Borba za samoodredjenje*, str. 93.

¹⁰ *Isto*.

nazora«¹¹. Prema tome shvaćanju češki je preporod zaustavljen katoličkom protureformacijom i prirodno je da se nastavi tamo gdje je stao, a to je na Husovu djelu.¹² Nadalje on konstatira kako je »protureformaciono klerikalno nastojanje, zaustavljeno preporodnim nastojanjima, u posljednjim godinama veoma oživjelo i upravo se u naše doba sistematski organizuje«¹³. Masaryk smatra kako liberalni stav nije sposoban shvatiti vjerski značaj češke reformacije jer se temelji na Husovoj reformi, a ona je bila vjerska.¹⁴ Češki preporod nezamisliv je bez crkvene reformacije jer bez nje nema društvene slobode i u suprotnosti je s katoličkim autoritarizmom.¹⁵ Cijela Husova reforma imala je krajnji cilj prirodnu narodnosnu konzekvenciju i vodila je prema osnivanju Češke crkve, narodne crkve, a jezik bogoslužja nije mogao biti drugi doli češki.¹⁶ Katolicizam je u Češkoj, prema Masaryku, plod nasilne protureformacije koja je svršila konfiskacijama posjeda i uvjerenja. Ona je poslije Bijele gore uvedena nasilno¹⁷ tako da su češka reforma i preporod nakon rata buđenje iz protureformacijskog sna i nastavak djela Jana Husa.¹⁸ U svojim protukatoličkim promišljanjima Masaryk čak i ne upotrebljava riječ *katolicizam*, nego *protureformacija*, koja je prema njemu »duhovnim nasiljem pokvarila češki karakter, pokvarila češku dušu«¹⁹. Katolicizam je, drži Masaryk, nametnut Česima nasilno tako da će uvijek ostati obilježeno da su se Česi »odrekli katolicizma – tu uspomenu nije moguće izgladiti«. Taj konflikt uvijek postoji u svakome Čehu i sad mu se pruža mogućnost da to u svojoj unutrašnjosti odstrani.²⁰ I češki protestanti, koji su nasljednici češke reformacije i Jana Husa, nisu više izvorni jer su primili njemačka obilježja.²¹ Za Masaryka niti katolicizam niti protestantizam niti pravoslavlje ne mogu riješiti češko vjersko pitanje.²² Na kraju zaključuje: »češki problem, problem češkog misaonog čovjeka obuhvata vjerskim problemom sve ostale zadaće, koje je naš narod već razvio u svojoj reformaciji: zadaća je onog, koji živi svjesno, da svu modernu kulturnu punoću dovede u sklad s pravim duhom našeg reformacijskog pokreta«²³.

Masaryk se u više navrata vraća toj temi. U djelu *Svjetska revolucija* ponovno piše o vjerskom pokretu u Češkoj koji je utemeljen na husitskoj tradiciji i vjerskom nastavljanju na reformaciju. Zatim dodaje kako »vjerski pokret kod nas budi veliku pažnju u inozemstvu, pažnju tim veću što katolicizam gotovo svuda osvaja teren ili bar autoritet, dok kod nas jača reformatorska tradicija. Inozemstvo počinje shvaćati kako češko pitanje nije samo usko političko značenje.«²⁴ Tu najjače izbija Masarykov protukatolicizam. Donoseći brojke o

¹¹ Tomáš Garrigue MASARYK, *Jan Hus. Češki preporod i češka reformacija*, Zagreb, 1923., str. 7.

¹² T. G. MASARYK, *Jan Hus. Češki preporod i češka reformacija*, str. 8.

¹³ *Isto*, str. 10.

¹⁴ *Isto*, str. 13.

¹⁵ *Usp. Isto*, str. 15.

¹⁶ *Usp. Isto*, str. 16-17.

¹⁷ *Usp. Isto*, str. 21.

¹⁸ *Usp. Isto*, str. 30.

¹⁹ *Isto*, str. 31.

²⁰ *Usp. Isto*, str. 37.

²¹ *Usp. Isto*.

²² *Usp. Isto*, str. 51.

²³ *Isto*, str. 52.

²⁴ Tomáš Garrigue MASARYK, *Svjetska revolucija. Ratne uspomene i razmatranja 1914–1918*, Beograd, 1935., str. 574.

istupima iz Katoličke crkve konstatira sljedeće: »Hus-Žiška-Helčicki -Komensky: koje ime može habsburška protureformacija postaviti nasuprot tim imenima... Nasuprot velikoj ideji stoji golo nasilje.«²⁵ Nastavlja govorom o potrebi odvajanja Crkve i države jer se za vrijeme »austrijskog režima crkva oslanjala na policijsku državnu moć«²⁶. Demokratsko društvo mora biti oslobođeno svake teokracije, osobito katoličkoga duhovnog apsolutizma, raznih oblika cezaropapizma i svjetskog apsolutizma koji zlouporabljaju vjeru.²⁷ Katolicizam u Češkoj plod je apsolutizma austrijske protureformacijske.²⁸ Preporod češkoga naroda i moderno doba idu »pravcem naše reformacije«²⁹. Nastavlja dalje kako je »reformacija učvrstila našu narodnost na nezapamćen način; germaniziranje se vršilo u vrijeme katolicizma, husitizam je spas od germanizacije. Reformacija je svuda, pa i kod nas, ojačala narodni jezik i literaturu time što je služba božja postala češka... Nastojeći da popravi moral reformacija je dala kičmu našem narodnom karakteru; baš zato što je bila vjerska, bila je također i narodna.«³⁰ Prema Masaryku reformacija je nikla iz narodnog karaktera i slagala se s njim, dok katolicizma i prije i poslije reformacije tu nikad nije bio.³¹ Češka reformna Crkva zapravo je husitska i *Češkog bratstva*, a Habsburgovci su proveli »pokatoličavanje s odobrenjem i pomoću crkve, ognjem i mačem, konfiskacijama i progonstvima: što za nas znači ta habsburška protureformacija?« Odmah daje i odgovor – Češka narodna crkva vrhunac je nacionalne povijesti, dok su katolicizam nametnuli Habsburgovci.³² Pišući o teokraciji i demokraciji, Masaryk ponovno pokazuje svoje protukatoličke tendencije. Skolastika je sa svim svojim znanjem zapravo čitavo znanje teokracije. Demokracija se suprotstavlja teokraciji u kojoj je svećenik čuvar znanja i objave.³³ Tako je Lav XIII., nastojeći pomiriti katolicizam s republikom, zapravo diktirao »jezuitizam«.³⁴ Za Masaryka je najveće dosti-gnuće moderne teologije oličeno u krilatici: »Los von Rom!« To se, misli on, nalazi »u srcima i glasovima odličnijih ljudi. Ne radi se tu o tome, da se pogoduje nacionalizmu, ali se hoće postići to, da religija bude u suglasju s dušom narodnom.«³⁵ Iako se Masaryka uglavnom držalo antiklerikalcem, njegov stvarni stav bio je zapravo izrazito protukatolički. Kad govori o klerikalizmu, kaže kako se s njime »ne može i ne smije raditi, s njime nema kompromisa. Boj proti klerikalizmu je boj za slobodu, za demokratski životni nazor... Klerikalizam se protivi svakom duševnom napretku, svakom slobodoumnom pokretu, klerikalizam znači duševnu smrt, fizičku rastrovanost i gnjilost... Klerikalizam dolazi do izražaja u papinskoj politici, i nije drugo nego ružna strast, da se na svoju korist pokorava ljude i s njima vlada... Na tijelu češkog naroda počinio je klerikalizam najveća zla. Zato se s Rimom mora obračunati Čeh, Rimu mora suditi Čeh!«³⁶ Svakako da iz tih riječi ne izbija samo an-

²⁵ T. G. MASARYK, *Svetska revolucija*, str. 570.

²⁶ *Isto*, str. 571.

²⁷ *Usp. Isto*, str. 525.

²⁸ *Usp. Isto*, str. 553.

²⁹ *Isto*, str. 561.

³⁰ *Isto*, str. 563–564.

³¹ *Isto*, str. 555.

³² *Isto*, str. 567.

³³ Tomáš Garrigue MASARYK, »Teokracija contra demokracije«, *Obzor*, br. 40, Zagreb, 19. II. 1919., str. 1–2.

³⁴ T. G. MASARYK, »Teokracija contra demokracije«, str. 1–2.

³⁵ Tomáš Garrigue MASARYK, *Najnovija filozofija religije (pregled)*, Zagreb, 1908., str. 26.

³⁶ »T. G. Masaryk. Prvi predsjednik češke republike«, *Hrvatska Njiva*, br. 47, Zagreb, 1919., str. 791.

tiklerikalizam nego očiti antikaticizam. Zato izjavljuje: »Ja nisam protivnik religije i hoću da to konstatiram naprama klerikalcima. Nisam nikada bio, niti jedne sekunde u svom životu ateista... Moram ipak i smijem ovdje da govorim kao Čeh, kao sin naroda, koji je imao Husa, Helčickoga i Komenskoga. Taj narod u svojoj veličini ne će nikada biti klerikalan i ne može da to bude. Češki narod prvi je raskinuo okove Rima u husitskoj reformaciji.«³⁷

Iz tih navoda Masarykovih djela može se uočiti kako je izražen snažan protukatolički stav jer je katolicizam, misli on, u suprotnosti s duhom češkog naroda i općenito s češkom narodnom kulturom. Češka reformacija i husitizam, koji su joj prethodili, bili su doba najvećeg uzdignuća duha češkoga naroda, odraz njegove duše. Katolicizam su nametnuli Habsburgovci i to silom, i uvijek je bio obilježen autokracijom i teokracijom, te je kao takav nenarodan. Slom reformacije slom je češkoga narodnog duha, a nametanje katolicizma odnarodilo je dušu naroda. Stoga je za Masaryka jedini način češke vjerske reforme da nađe put kojim bi češki narod ponovno doživio svoj preporod, odnosno da osnuje Crkvu koja bi bila odraz toga duha, a ona nije ni pravoslavna ni protestantska, a ponajmanje katolička. Svojim izraženim protukatoličkim stavom, pozivanjem na češku reformacijsku i husitsku baštinu Masaryk je svakako utjecao na formiranje svijesti pojedinih čeških intelektualaca i političara, a moguće dijelom utjecao i na reformni pokret koji je naposljetku doveo do raskida s Katoličkom crkvom i osnivanja Češke narodne crkve. Velik ugled koji je Masaryk uživao u međuratnoj Čehoslovačkoj Republici ostavio je traga i na reformnom pokretu u Češkoj. Otvarajući bolne rane češke prošlosti, Masaryk je otvorao put stvaranju Češke narodne crkve odvojene od Rima kao odrazu češke narodne duše i njegove narodnosti. Katolicizam, koji je bio nasilno nametnut, nije bio narodan i trebalo ga je iskorijeniti iz Češke. Za Masaryka češki katolicizam nikad nije bio izvor narodnog identiteta. Sam Masaryk na vjeru je gledao kao na individualnu stvar i stvar savjesti.

Češki reformni pokret – početak, raskol i razvoj

Reformni pokret koji se razvio u Češkoj odmah nakon Prvoga svjetskog rata obuhvatio je velik broj svećenika i laika te naposljetku doveo do stvaranja Češke narodne crkve, unutar koje se zatim pojavio i pokret prema pravoslavlju. Raspad Austro-Ugarske doveo je do stvaranja samostalne Čehoslovačke Republike sastavljene od bivših pokrajina Monarhije: Češke, Moravske, Šleske i Slovačke te dijela Potkarpatske Rusije. Velika mržnja prema bivšoj Monarhiji, u kojoj su Česi bili zaknuti za svoja povijesna državna prava, odrazila se u krilatici: »Nećemo s Austrijom!« No, isti pokret protiv Monarhije odrazio se i prema njezinu najčvršćem stupu – Katoličkoj crkvi – tako da se vrlo brzo pojavio i poklik: »Nećemo s Rimom!« Taj je pokret osobito bio jak među češkom inteligencijom koja je iz prijašnjeg razdoblja preko čeških preporoditelja i pod velikim Masarykovim utjecajem prihvaćala ideje husitizma, Češke *braće* i pozivala se na tradicije češke reformacije iz 16. stoljeća. Borba protiv Austrije postala je borba protiv katolicizma.³⁸ Osobito je u tome

³⁷ »Nekoliko misli T. G. Masaryka«, *Riječ SHS*, br. 86, Zagreb, 19.V. 1920., str. 3.

³⁸ Usp. »Crkvene prilike«, *Katolički list*, br. 19, Zagreb, 8. V. 1919., str. 213.

prednjačila češka inteligencija, koja je duh husitstva i *Češke braće* držala posebnim češkim narodnim duhom koji treba zadahnuti novu državu.

Prvu čehoslovačku vladu 1918. godine sastavile su stranke liberalnog usmjerenja, nimalo naklonjene Katoličkoj crkvi. Dominantna je bila Čehoslovačka agrarna stranka (od 1919. Republikanska stranka čehoslovačkog sela), zatim Državnopravna demokratska stranka, socijaldemokrati i socijalisti.³⁹ Svoje neprijateljstvo prema Crkvi prvi su očitovali socijaldemokrati, tražeći da se ukinu sve škole i zavodi koje vode crkveni redovi i druge katoličke organizacije i institucije.⁴⁰ Zatim se počelo zahtijevati da praški nadbiskup grof Pavao Huyn napusti svoju službu pod optužbom da je austrofil i sluga propale Monarhije.⁴¹ Dana 25. siječnja 1919. godine održalo je u Pragu udruženje *Zajednica češkog svećenstva* ili *Jednota* svoj prvi sastanak kojemu je prisustvovalo oko 500 svećenika, a predsjedao mu je svećenik i bivši zastupnik u carevinskom vijeću, koji je predložio ukidanje celibata, Bohumil Zahradnik-Brodsky. Skupština je iznijela program pod naslovom *Obnova katoličke crkve u čehoslovačkoj republici*. Program je poslan svim svećenicima u Čehoslovačkoj da se o njemu izjasne. Od oko 4000 svećenika, kako navodi hrvatski tisak, svoj odgovor poslalo je oko 2000. Dr. Karel Farsky, jedan od vođa pokreta, izjavio je kako se od pristiglih glasova 88% izjasnilo za program *Jednote*.⁴² Pokret je tražio sljedeće: 1) katolički čehoslovački patrijarhat; 2) crkvenu autonomiju u državi sa župnim općinama, dijecezanskim vijećima i središnjim crkvenim savjetom, dakle, obnovu na širokoj demokratskoj bazi; 3) uređenje patronatskog pitanja, popunjavanje nadarbina bez patronata po svećeničkom statusu, izbor župnika i biskupa po dijecezanskom vijeću s pravom imenovanja patrijarha te uređenje svećeničkih beriva; 4) čehoslovačku liturgiju; 5) reformu svećeničkog odgoja i obrazovanja; 6) uvođenje dobrovoljnog celibata; 7) reviziju redovništva; 8) dozvolu spaljivanja mrtvaca i novo uređenje časoslova.⁴³ Provedena je i tajna anketa među svećenstvom o ukidanju celibata, za što se u Češkoj izjasnilo pozitivno 85%, a u Moravskoj 65% svećenika,⁴⁴ ako je vjerovati izvorima iz reformnog pokreta. Na već spominjanom sastanku *Jednote* od 25. siječnja raspravljalo se o ukidanju starih brevijara i biskupskih vizitacija, tražilo se da biskupske poslanice najprije cenzurira poseban konzistorij, a tek onda da dobiju na snazi. Tražila se i revizija Husova procesa i proglašenje dana njegova spaljivanja državnim narodnim blagdanom.⁴⁵ Najviše prijepora izazvalo je pitanje ukidanja celibata, oko čega su izbili veliki sukobi, na što je Zahradnik-Brodsky odgovorio: »ako se zahtjevima ne udovolji sigurno će doći do skizme«⁴⁶. Pitanje celibata očito je bilo gorući prijepor među češkim reformašima i njihovim protivnicima, pitanje koje je podijelilo Crkvu u Češkoj. Protiv ukidanja celibata i revizije Husova procesa ustali su brojni

³⁹ Usp. *Povijest Češke. Od seobe Slavena do suvremenog doba* (ur. Milan ŠARAC), Zagreb, 2014., str. 527.

⁴⁰ »Prijedlog«, *Katolički list*, br. 51, Zagreb, 19. XII. 1918., str. 591.

⁴¹ »Nadbiskup praški«, *Katolički list*, br. 3, Zagreb, 16. I. 1919., str. 35; »Čehoslovački kler i Sveta Stolica«, *Narodna politika*, br. 207, Zagreb, 21. VIII. 1919., str. 2.

⁴² »Žalosne pojave u češkom kleru«, *Katolički list*, br. 6, Zagreb, 6. II. 1919., str. 71; Kamilo DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, Zagreb, 1942., str. 261.

⁴³ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 261.

⁴⁴ »Predstavka češkog klera na rimsku kuriju«, *Nova Reforma*, sv. 2, Zagreb, 1919., str. 1.

⁴⁵ »Žalosne pojave u češkom kleru«, str. 71; »Važni zaključci češkog svećenstva«, *Primorske novine*, br. 22, Sušak, 28. I. 1919., str. 2.

⁴⁶ »Još o skupštini Jednote«, *Katolički list*, br. 7, Zagreb, 13. II. 1919., str. 83.

katolički biskupi, svećenici i katoličke udruge te crkveni redovi.⁴⁷ Mjesec dana nakon toga Biskupska konferencija Čehoslovačke odredila je da se svećenstvo u pojedinim okruzima sastane na konferencijama na kojima će se izjasniti je li za predložene reforme ili nije.⁴⁸

Bez obzira na otpor zahtjevima *Zajednice češkog svećenstva – Jednote*, koji se javio među katolicima u Češkoj, oni krajem lipnja 1919. u Rim šalju delegaciju od četiri člana. U izaslanstvu su bili: mons. Marijan Bláha, generalni vikar iz Spiša, prof. dr. Alojs Kolisek, član Narodnog sabora, dekan Franjo Krojher, član Narodnog sabora i sveučilišni profesor dr. Václav Šanda.⁴⁹ Taj čin dokaz je kako je češki reformni pokret još uvijek nastojao provesti reforme unutar Katoličke crkve. Delegaciju je u Rimu primio državni tajnik kardinal Gasparri 28. lipnja 1919. godine. Memorandum je predan državnom podtajniku Tedeschiniju. U njemu se tražilo da se maknu neki čehoslovački biskupi postavljeni u vrijeme Austro-Ugarske, a postave drugi koji bi bili prihvatljiviji češkom svećenstvu i narodu, ustanove nove dijeceze u Bratislavi i Trnavi, da se praški nadbiskup uzdigne u rang primasa, uvede narodni jezik u bogoslužje i ublaži disciplina celibata.⁵⁰ Nakon nekoliko dana, 4. srpnja, delegaciju je primio papa Benedikt XV. Raspravljalo se samo o nekim točkama memoranduma, od čega je papa obećao imenovanje češkog primasa i čitanje poslanice i evanđelja na misi na češkom jeziku. Pritom je papa izjavio: »Mi smo spremni udovoljiti svim zakonitim željama naroda; nezakonitim se željama ne može udovoljiti.«⁵¹ Pitanje ukidanja celibata papa je novom nadbiskupu praškom Franji Kordaču opisao kao *indiscutibile*.⁵² O konačnom ishodu pregovora *Jednotu* je izvijestio Franjo Koiher, što je većina svećenika prihvatila, dok su radikalniji zahtijevali udovoljavanje svim zahtjevima. Oni su 15. kolovoza 1919. godine u Pragu osnovali *Klub reformnog svećenstva*, a već su prije bili okupljeni u zajednicu *Ohniska (Ognjište)*. Od svih reformnih zahtjeva najviše su inzistirali na pitanju celibata i reformi brevijara. U prilog njihovim nastojanjima protiv celibata išao je i zakon koji je 22. svibnja donijela socijaldemokratsko-agrarna vlada kojim priznaje svećenički brak. Iskorištavajući tu zakonsku pogodnost mnogi su svećenici sklopili brak, a među njima i Zahradnik-Brodsky.⁵³ Nadbiskup Kordač odmah je suspendirao petoricu svećenika koji su se oženili. No češka je vlada odlučila ne priznati njihovu suspenziju i obećala im isplaćivati plaću za dostojno uzdržavanje.⁵⁴ Otišli su i korak dalje te su pozvali češko svećenstvo da na Božić bogoslužje služi na narodnom jeziku, što je u mnogim crkvama u Češkoj i učinjeno.⁵⁵ Već 1. siječnja 1920. godine održana je misa na češkom jeziku u crkvi sv. Nikole. Misu je služio Zahradnik-Brodsky, koji se nedavno

⁴⁷ »Pokret protiv Jednote«, *Katolički list*, br. 9, Zagreb, 27. II. 1919., str. 107; »Raskol među českim svećenstvom«, *Primorske novine*, br. 53, Sušak, 5. III. 1919., str. 3.

⁴⁸ »Crkvene reforme«, *Katolički list*, br. 13, Zagreb, 27. III. 1919., str. 155.

⁴⁹ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 261.

⁵⁰ »Zahtjevi čehoslovačkog klera i papin odgovor«, *Katolički list*, br. 35, Zagreb, 28. VIII. 1919., str. 420.

⁵¹ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 261–262; »Predstavka češkog klera na rimsku kuriju«, str. 1–2; »Zahtjevi čehoslovačkog klera i papin odgovor«, str. 420; »Pokret za narodnu crkvu u Čehoslovačkoj republici«, *Riječ SHS*, br. 252, Zagreb, 23. VII. 1919., str. 1.

⁵² K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 262.

⁵³ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 262; »Fakultativni civilni brak«, *Nova Reforma*, sv. 2, Zagreb, 1919., str. 29.

⁵⁴ »Češko svećenstvo ne popušta«, *Primorske novine*, br. 178, Sušak, 9. VIII. 1919., str. 3; »Češka narodna crkva i papin otpor«, *Obzor*, br. 11, Zagreb, 13. I. 1921., str. 2.

⁵⁵ »Češko bogoslužje«, *Preporod*, sv. 3, Koprivnica, 1920., str. 25.

oženio i istupio iz Katoličke crkve.⁵⁶ Vrlo brzo je reagirala *Zajednica češkog svećenstva* opširnim proglasom od 13. siječnja 1920. godine, naglašavajući kako svaki reformni korak treba činiti u dogovoru s vrhom Katoličke crkve i ogradila se od dijela radikalnih reformista.⁵⁷ Oni su u međuvremenu izdali proglas o osnivanju Češke narodne crkve, na što je *Zajednica* odgovorila isključivanjem iz svojih redova radikala i njihova vođe Zahradnika-Brodskoga.⁵⁸ Radikalni reformisti na čelu s Karelom Farskym, vjeroučiteljem iz Plzňa, proglasili su 9. siječnja 1920. godine samostalnu Češku narodnu crkvu odvojenu od Rima.⁵⁹ Osnutak Češke narodne crkve proglašen je manifestom u dnevnom tisku i s propovjedaonice crkve sv. Nikole u Pragu 11. siječnja 1920. godine,⁶⁰ nedugo nakon što je Vatikan priznao Čehoslovačku Republiku. Osnovan je odbor od dvanaest članova, šest laika i šest svećenika. Crkva se trebala urediti prema rimskom modelu, ali demokratski i uvođenjem češkog jezika u liturgiju.⁶¹ Već tri dana nakon toga, 12. siječnja, odbor za organizaciju nove Crkve izdao je proglas u kojem se Česi pozivaju da istupe iz Rimske crkve.⁶² Proglas koji su izdali bio je pun fraza o Janu Husu.⁶³ Veliku potporu osnivanju Češke narodne crkve dao je i predsjednik Masaryk.⁶⁴ Osobito je istaknuta sloboda savjesti, koja je bila na tragu Masarykova učenja i stava čeških liberala s početka 20. stoljeća. Sveta Stolica je već 15. siječnja 1920. ekskomunicirala sve osnivače Češke narodne crkve, a svi su članovi izopćeni i osuđeni.⁶⁵ Nova vjerska zajednica 24. siječnja donosi svoj *Ustav* zasnovan na širokoj demokratskoj bazi.⁶⁶

Češki episkopat na svojoj konferenciji od 17. siječnja 1920. izdao je poslanicu kojom se dokida *Jednota katoličkého duhovenstva českosloveského*. Skupina pod vodstvom svećenika Kroichera, koji je bio dominantna osoba u *Jednoti*, priznala je papu vrhovnim poglavarom Crkve, ali nije odustajala od reformi. Napokon je društvo raspušteno, a većina svećenika i članova društva odustala je od reformi.⁶⁷ Svećenstvu je dopušteno da se orga-

⁵⁶ »Obračun s Rimom«, *Obzor*, br. 12, Zagreb, 17. I. 1920., str. 1.

⁵⁷ Usp. K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 262–263.

⁵⁸ *Isto*, str. 263.

⁵⁹ »Odcjepljenje od Rima«, *Obzor*, br. 6, Zagreb, 19. I. 1920., str. 2; Dio radikalnog reformnog svećenstva okupljen u *Klubu reformnog svećenstva*, osnovanom 15. rujna 1919., tražio je već tada raskid s Rimom i osnivanje Češke crkve, ali su od toga privremeno odustali jer Vatikan još nije priznao novu Čehoslovačku Republiku, a granice prema Poljskoj još nisu bile utvrđene. K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 266.

⁶⁰ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 266; »Odcjepljenje od Rima«, *Obzor*, br. 6, 19. I. 1920., str. 2.

⁶¹ »Obračun s Rimom«, str. 1.

⁶² »Čehoslovaci kidaju sa papom«, *Obzor*, br. 8, Zagreb, 12. I. 1920., str. 3; »Agitacija za narodnu crkvu«, *Obzor*, br. 116, Zagreb, 13. V. 1920., str. 2.

⁶³ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 266.

⁶⁴ »Obračun s Rimom«, str. 1.

⁶⁵ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 266–267; »Sv. Stolica i pokret među českim svećentvom«, *List biskupije splitske-makarske*, br. 6–9, Split, 1920., str. 28.

⁶⁶ Usp. K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 267–268.

⁶⁷ »Čehoslovaci i mi«, *Preporod*, br. 3, Zagreb, 12. XI. 1921., str. 1. Iako *Jednota* službeno više nije postojala, i dalje je izlazio list *Jednota*, u kojem će se 1921. ponovno javiti neki svećenici *Spomenicom* koju će poslati u Rim. U toj *Spomenici* izrazit će svoju odanost Apostolskoj Stolici i zahtijevati narodni jezik u bogoslužju, obnovu samostalnog velehradskog patrijarhata, pravednu razdiobu crkvenog imetka, ublažavanje ustanove celibata i uređenje vjerskih općina koje bi upravljale crkvenim imetkom. *Spomenica*, u: *Preporod*, 1921., br. 4, 4–7. *Jednota* je postojala kao laičko udruženje sve do kolovoza 1922., kada se raspustila i organizirala pod novim imenom. »Glavna skupština Jednote«, *Katolički list*, br. 33, Zagreb, 18. VIII. 1922., str. 408.

nizira u biskupijskim organizacijama, koje će biti u boljem odnosu sa svojim biskupima. Svaka takva organizacija mora imati pravila koja odobrava biskup. Osuđeni su i ekskomunicirani svećenici koji su pokušali sklopiti brak. Ako se pokaju, mogu se vratiti u Crkvu. Zabranjuje se reformno glasilo *Právo národa*. Za bogoslužje episkopat je spreman tražiti od Svete Stolice uporabu domaćeg jezika u liturgiji, koliko je to najviše moguće, i da se u određene dane slavi misa na staroslavenskom jeziku. Episkopat će također tražiti da se nadbiskup praški uzdigne na rang primasa Čehoslovačke. Na kraju su od svih svećenika zatražili da potpišu izjavu odanosti Katoličkoj crkvi i papi.⁶⁸

Sveta Stolica uputila je 3. siječnja prvo pismo nadbiskupu Kordaču s obzirom na »sabla-zniv pokret, što se je u ovo zadnje doba pojavio«. Pismo je usmjereno protiv *Jednote* i »njihovih nerazboritih novotarija«, a podržava nadbiskupa u njegovim nastojanjima da suzbije taj pokret.⁶⁹ Drugo pismo od 30. siječnja 1920. također je upućeno nadbiskupu Kordaču. Ono također izriče papinu podršku nadbiskupu i osuđuje otpale svećenike.⁷⁰

U međuvremenu su na prijedlog socijaldemokrata uvedeni i novi državni blagdani među kojima se obilježavao dan spaljivanja Jana Husa i dan Jana Amosa Komenskog, pedagoga i posljednjeg biskupa Češke braće (1592. – 1670.).⁷¹ Dok je nadbiskup Hyne napustio Prag i svoju službu,⁷² Katolička pučka stranka priredila je u vrijeme boravka deputacije u Rimu 30. lipnja i 1. srpnja veliku protestnu skupštinu u Pragu.⁷³ Bez obzira na rastući otpor čeških katolika, socijaldemokrati su predlagali da se konfisciraju samostani nekih redova u Češkoj za državne potrebe.⁷⁴ Vrlo brzo reagirali su i Slovaci. Njihov politički vođa svećenik Hlinka odlazi na mirovnu konferenciju u Pariz tražiti autonomiju za Slovake. Memorandum koji su sastavili reflektirao se i na vjersko pitanje u Češkoj, u njemu između ostalog piše kako je slovački narod »80 posto katolički. Česi hoće to da na svaki način promijene, oni hoće da razore njihovu vjeru i da ih otkinu od katoličke Crkve, što je moguće brže... Sokolaši su obeščastili mnogo kipova svetaca i profanirali su crkve. Religiju Husovu, dosad nepoznatu u Slovačkoj, propagiraju Česi silom. Dana 6. srpnja zapališe krjesove po svim selima Slovačke i tom su prilikom obdržavali Česi govore proti katoličkoj Crkvi i proti papi ...«⁷⁵ Predstavnici slovačkih stranka, uglavnom klerikalnog usmjerenja, napali su predsjednika Masaryka i zbog njegove češke nacionalističke politike prema Slovacima te sve jačega češkog državnog centralizma.⁷⁶ Među Slovacima reformni pokret i pokušaj stvaranja nacionalne Crkve neće imati nikakva uspjeha, nego će čak štoviše još više produbiti jaz između Slovaka i Čeha. Na vijest o Hlinkinu uhićenju u Slovačkoj će izbiti pobuna, a vlasti nove Republike će kao odgovor na pobunu uhititi 172 svećenika i velik dio katoličke inteligencije.⁷⁷ U razgovoru koji je Hlinka vodio s

⁶⁸ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 262–265.

⁶⁹ »Sv. Stolica i pokret među českim svećentvom«, str. 27; »Sveta Stolica prema češkoj narodnoj crkvi«, *Vrhbosna*, br. 4-6, Sarajevo, 20. III. 1920., str. 58–59.

⁷⁰ »Sv. Stolica i pokret među českim svećentvom«, str. 28.

⁷¹ »Novi civilni blagdani«, *Katolički list*, br. 26, Zagreb, 26. lipnja 1919., str. 326.

⁷² »Večer«, *Katolički list*, br. 31, Zagreb, 31. VII. 1919., str. 356.

⁷³ »Sastanak čehoslovačkog svećentva u Prahi«, *Katolički list*, br. 31, Zagreb, 31. VII. 1919., str. 356–357.

⁷⁴ »Samostanske zgrade«, *Katolički list*, br. 39, Zagreb, 25. IX. 1919., str. 468.

⁷⁵ »Memorandum«, *Katolički list*, br. 42, Zagreb, 16. X. 1919., str. 504.

⁷⁶ »Kako je u Čeho-Slovačkoj«, *Obzor*, br. 9, Zagreb, 14. I. 1920., str. 1.

⁷⁷ »Kulturni boj u Češkoj«, *Narodna politika*, br. 263, Zagreb, 4. XI. 1919., str. 1.

uredništvom *Narodne politike* izjavio je kako se u Češkoj javio reformni pokret dok u »Slovačkoj nema nijednog svećenika reformaša. Prije Slovak nije čuo ni za kakvog Husa a sada dolaze razni agitatori i apostate, da propovijedaju husitizam i potkopavaju vjersku i moralnu bazu slovačkog plemena. Međutim protiv toga se rađa posve razumljiv otpor, koji biva sve jači. Protiv husitizma mi dižemo misao ćirilometodsku...«⁷⁸ Sam Hlinka poslao je i prosvjedno pismo Masaryku protiv agitacije koju među katoličkim Slovacima čine predstavnici Češke narodne crkve, ističući nepokolebljivi katolicizam Slovaka.⁷⁹ Također je centralna vlada vršila pritisak na Slovake, primjerice kada je katolički episkopat Slovačke odlučio održati katolički kongres, vlada ga je zabranila dok svaki biskup ponaosob ne zatraži od vlade dopuštenje.⁸⁰

Na dan proglašenja Republike 28. listopada 1919. godine nadbiskup Kordač obrušio se na vladinu politiku prema Crkvi i naglasio da će i »mrski napadaji na Rim, koji je češkom narodu prikazan kao neprijatelj, doskora posvema prestati, ako padnu okovi nacionalističke i centralističke politike«⁸¹. Nakon prvotnog nesnalaženja već potkraj 1919. godine katolička je strana sabrala svoje redove i počela održavati manifestacije u kojima se pokazivala odanost novoj državi, ali i Rimu.⁸² U razgovoru za *Narodnu politiku* nadbiskup Kordač progovorio je o mnogim aktualnim temama o položaju Katoličke crkve u Češkoj. Za narodnu Crkvu je rekao kako je to pojava koja nema budućnosti jer je vode ljudi »do kojih nitko ništa ne drži«⁸³. Rim je čak dao neke ustupke Česima za narodni jezik u liturgiji. Dopusšteno je da se nakon latinskog čitanja poslanice ona može pročitati na narodnom jeziku. Vjenčanja, pogrebi i krštenja mogu se obavljati na češkom jeziku. U samostanskim i proštenjskim crkvama liturgija se može služiti na staroslavenskom jeziku i to na svetkovine sv. Ćirila i Metoda, sv. Vaclava, sv. Prokopa, sv. Ljudevita i sv. Ivana Nepomuka.⁸⁴ Časopis hrvatskih reformnih svećenika *Preporod* opisao je češki reformni pokret ovim riječima: »Zahtjevi su bili potpuno identični našima. Odašlanstvo koje su poslali u Rim nije moglo pridobiti papu za sve svoje zahtjeve, ali su njegova obećanja bila takova, da su donekle mogla zadovoljiti svećenstvo. Međutim su istupili rimski »popići« pod vodstvom jezuita i papino je obećanje bilo službeno opovrgnuto, a čehoslovački su biskupi dobili nalog, da imadnu uništiti pokret. U redovima svećenstva nastalo je komešanje, kad su biskupi zatražili raspust »Jednote« i obustavu rada za reformu crkve. Na velikoj glavnoj skupštini tražila je Fraskyeva, da se prekine s Rimom koji Česima nikad nije bio prijatelj. Ta je grupa istupila iz »Jednote« i počela osnivati Čehoslovačku narodnu crkvu. Danas ima tri biskupije, 61 župu i nekih 90 svećenika. Prvi im je biskup zaređen u Beogradu.«⁸⁵ Početkom siječnja 1921. godine zbor bogoštovnih općina Češke narodne crkve odlučio je dokinuti celibat i donio još neke odluke vezane za uređenje narodne Crkve.⁸⁶ Sastanku

⁷⁸ »Andrej Hlinka«, *Narodna politika*, br. 27, Zagreb, 20. III. 1920., str. 2.

⁷⁹ »Protukatolički režim u Slovačkoj«, *Nedjelja*, br. 2, Sarajevo, 11. I. 1923., str. 5.

⁸⁰ »Zabranjen katolički kongres u Slovačkoj«, *Nedjelja*, br. 10, Sarajevo, 11. III. 1923., str. 4.

⁸¹ »Dr. Kordač o političkom i pastirskom svome radu«, *Katolički list*, br. 49, Zagreb, 4. XII. 1919., str. 588.

⁸² »Manifestacije katol. Praga«, *Katolički list*, br. 50, Zagreb, 11. XII. 1919., str. 599.

⁸³ »Kod praškog nadbiskupa dr. Fr. Kordača«, *Narodna politika*, br. 33, Zagreb, 28. III. 1920., str. 2.

⁸⁴ »Češki jezik u crkvi«, *Katolički list*, br. 20, Zagreb, 17. VI. 1920., str. 160; Iako se spominje svetkovina sv. Ljudevita, najvjerojatnije je riječ o blagdanu sv. Ludmile, bake češkog nacionalnog sveca sv. Vaclava.

⁸⁵ »Čehoslovaci i mi«, *Preporod*, br. 3, Zagreb, 12. XI. 1921., str. 1.

⁸⁶ »Češka narodna crkva i papin otpor«, *Obzor*, br. 11, Zagreb, 13. I. 1921., str. 2.

održanom u Pragu 8. i 9. siječnja 1921. godine prisustvovali su predstavnici nekih crkva među kojima i predstavnik Srpske pravoslavne crkve. Na sastanku je konstatirano da pokret za narodnu Crkvu pomalo gubi svoj svećenički značaj priljevom sve većeg broja laika, koji počinju zauzimati sve veći broj mjesta u odborima Češke narodne crkve.⁸⁷ Nova vjerska zajednica najbrže se širila u svojoj početnoj fazi, od osnutka pa do početka 1922. godine. Nakon toga stagnira. Sam pokret bio je jači u Moravskoj i Šleskoj nego u Češkoj, dok u Slovačkoj nije imao nikakva utjecaja. Bogoštovne općine u Moravskoj i Šleskoj organizirale su 2. studenog 1920. godine u Olmoucu glavnu skupštinu svih vjerskih općina i izabrale svoju upravu, ali su i dalje ostale pod vrhovnom upravom vrhovnog vijeća u Pragu na čelu s Farskym. Do travnja 1922. godine broj članova Češke narodne crkve u Moravskoj i Šleskoj dosegao je brojku do 100 000 vjernika. U Češkoj je taj broj bio mnogo veći, spominje se i do 900 000.⁸⁸ To je svakako pretjeran broj jer drugi izvori spominju od 150 000 do 525 000 članova.⁸⁹ Tijekom početne faze osnivanja Češke narodne crkve bilježili su se masovni prijelazi s katolicizma u novu vjersku zajednicu. Od 1919. do 1921. godine u Pragu je novoj zajednici pristupilo oko 100 000 vjernika, u jednom manjem mjestu oko 1000 ljudi, a osnivaju se i *općine češke braće*. Općina narodne Crkve osnovana je i u starom husitskom sjedištu Taboru. U praškom predgrađu Nusle pristupilo je novoj Crkvi toliko vjernika da je to postala najveća općina Češke narodne crkve. Novinar *Obzora* komentira kako je velik otpad od Katoličke crkve učinjen pod geslom otpada od Habsburgovaca i samim time otpada od Rima.⁹⁰ Od političkih stranaka najžešći kampanju protiv Katoličke crkve a za prijelaz u Češku narodnu crkvu razvili su socijaldemokrati.⁹¹ *Obzor* prenosi članak iz češkoga socijaldemokratskog glasila prema kojem je »čehoslovačka crkva jedini kompromis između pobožnosti i nacionalizma, između katoličanstva i husitizma i konačno slavenstva«. Pritom autor članka kaže kako je »Rim isto što i Austrija. A mi moramo se uzdići sasvim do češkog duha i čeških tradicija i do slavenstva. To je prva karika narodne budućnosti.«⁹²

Osnivanje Češke narodne crkve u siječnju 1920. godine bilo je motivirano u prvom redu time da Crkva bude »narodna«, da se poštuje sloboda savjesti, da se privremeno zadrži katoličko uređenje, ali u duhu demokracije i da u Crkvi laikat dobije svoje mjesto. No nije se pomišljalo na vjerske i dogmatske sadržaje, što je s jedne strane bio uvod u krizu do koje je došlo u Češkoj narodnoj crkvi, jer nedefiniranost na doktrinarnom polju otvarala je mogućnost različitim misliocima da ostvaruju svoje ideje. Zato su se odmah po osnutku pojavile dvije skupine. Radikalni smjer tražio je da se stvori novo kršćanstvo, na novim moralnim, disciplinskim i dogmatskim zasadama u duhu moderne kulture. Umjereni smjer želio je očuvati postojeći nauk i demokratizirati katolički oblik organi-

⁸⁷ »Konferencija i sastanak čehoslovačke crkve«, *Obzor*, br. 13, Zagreb, 15. I. 1921., str. 1.

⁸⁸ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 268–269; »Silan istup iz katoličke crkve u Češkoj«, *Riječ SHS*, br. 34, Zagreb, 12. II. 1921., str. 3.

⁸⁹ Usp. T. G. MASARYK, *Svetska revolucija*, str. 572; »Čehoslovačka crkva«, *Narodna politika*, br. 12, Zagreb, 18. I. 1921., str. 4; »Čehoslovačka crkva«, *Katolički list*, br. 3, Zagreb, 20. I. 1921., str. 34.

⁹⁰ »Širenje čehoslovačke narodne crkve«, *Obzor*, br. 43, Zagreb, 14. II. 1921., str. 1; »Pokret za narodnu crkvu u Čehoslovačkoj«, *Obzor*, br. 48, Zagreb, 19. II. 1921., str. 1.

⁹¹ »Istupanje iz katoličke crkve u Češkoj«, *Riječ*, br. 27, Zagreb, 4. II. 1921., str. 2.

⁹² »Istupanje iz rimokatoličke crkve i socijaldemokrati«, *Obzor*, br. 49, Zagreb, 20. II. 1921., str. 1.

zacije Crkve. Zajedničko im je bilo jedino što su pripadnici obaju smjerova željeli imati posvećenog biskupa.⁹³

Iz hrvatskog tiska može se vidjeti kako su pripadnici Češke narodne crkve uživali veliku potporu državnih vlasti na čelu s predsjednikom Masarykom. Zauzimali su istaknuta mjesta u pojedinim državnim ministarstvima. U popunjavanju patronatskih župa država se trudila da na župničko mjesto dođe svećenik narodne Crkve. Sama država podupirala je na sve načine otpor katoličkim biskupima pa čak i materijalno pomagala otpale svećenike. No, mora se uzeti u obzir kako je od 1919. godine u svim vladama do kraja samostalne Čehoslovačke bitnu ulogu imala katolička Čehoslovačka pučka stranka (*Československá strana lidová*), što je u mnogome onemogućavalo protukatoličko djelovanje republičkih vlasti. Hrvatski je katolički tisak prvih godina postojanja Čehoslovačke Republike izrazito negativno gledao na reformni pokret, na što je očito bio potaknut takvom pojavom u Hrvatskoj, tako da je često iz propagandnih razloga donosio pojedinačne primjere protukatoličkog djelovanja u Češkoj. Iz škola i javnih prostora maknuto je raspelo, zatvorene su ili prenamijenjene kapele u javnim prostorima ili su opet predane predstavnicima Češke narodne crkve. Uništavani su svetački kipovi i raspela na javnim mjestima, počesto uz prisutnost predstavnika državnih i mjesnih vlasti i s njihovim odobrenjem. Česta su bila i nasilna otimanja katoličkih Crkava i bogoslužnih prostora za narodnu Crkvu.

U Slovačkoj su takvi postupci izazvali otpor naroda. Reagirao je i češkomoravski episkopat, koji je uputio predstavku predsjedniku Masaryku i vladi o neodrživu položaju Katoličke crkve, tražeći da se poštuju zajamčene vjerske slobode.⁹⁴ Nasilje nad Katoličkom crkvom iskazivalo se na različite načine, osobito oko njezine imovine. Već je nestankom Monarhije 1918. godine srušen kip Blažene Djevice Marije u Pragu, nedaleko od gradske vijećnice. Provaljivano je u samostane, mnogi su samostani prenamijenjeni u zgrade javne namjene, a neki i prodani privatnim osobama. Benediktinski samostan sv. Gabriela i samostan sestara Presvetog Srca pretvoreni su u poštansku štedionicu. Vlada je redemptoristima, isusovcima i benediktincima iz starog samostana Emausa nudila otkup njihovih kuća, a kada su to odbili, samostani su im nasilno oduzeti. U parlamentu su u prilog tomu izglasali zakon prema kojemu vlada ima pravo zaposjesti sve zgrade za državne potrebe. No, jedino su samostani i crkvene zgrade rekvirirani za državne potrebe. Te vladine mjere izazvale su velik otpor u narodu i protestne skupštine, osobito protiv nasilja nad redovnicima i otimanja imovine.⁹⁵ Vlada je razmišljala o ukidanju sjemeništa u Weidenau (češ. *Vidnava*) u biskupiji Breslav.⁹⁶ Dolazilo je i do fizičkih sukoba između katolika i pristaša narodne Crkve. U mjestu Dubicko u Moravskoj pristaše narodne Crkve napali su katolike i pretukli svećenika.⁹⁷ Kako bi se obranili od napada na Katoličku crkvu i državnog podilaženja pripadnicima narodne Crkve, katolici organiziraju katolički sastanak u Mariascheinu (danas Bohosudov). Vjerojatno je to bio skup njemačkih katolika koji je sigurno imao i nacionalnu notu, a održao se od 28. do 31. kolovoza 1920. i na njemu je sudjelovalo preko 15 000 vjernika. Predsjednik Masaryk otvo-

⁹³ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 270.

⁹⁴ »Crkvene prilike u Čehoslovačkoj«, *List biskupije splitske-makarske*, br. 1-2, Split, 1921., str. 7-8; »Boj za slobodu Crkve«, *Vrhbosna*, br. 3-4, Sarajevo, 20. II. 1921., str. 45-47.

⁹⁵ »Vjerski problemi u Češko-Slovačkoj i kulturni boj«, *Vrhbosna*, br. 4-6, Sarajevo, 20. III. 1920., str. 70-71.

⁹⁶ »Zapljena sjemeništa-dokinuta«, *Nedjelja*, br. 13, Sarajevo, 1. IV. 1923., str. 8.

⁹⁷ »Sukobi između katolika i pristaša narodne crkve u Moravskoj«, *Riječ*, br. 106, Zagreb, 11. V. 1921., str. 3.

reno je ignorirao pozdrav koji mu je upućen s toga sastanka. Donesena je rezolucija prema kojoj katolici ustaju protiv dekristijanizacije škola i odvajanja Crkve i države, traže slobodu ispovijedanja vjere i pravo vlasništva. Također traže i povrat imovine koja je Katoličkoj crkvi u Čehoslovačkoj nasilno oduzeta.⁹⁸ Hrvatski katolički tisak osobito je bio nesklon sokolskim društvima koja su podupirala reformni pokret u Hrvatskoj. Tako o sokolskim društvima možemo naći govor kako je Češka narodna crkva naišla i na potporu u sokolskim društvima. Sokolaši su u svojem glasniku objavili kako ni jedan kršćanin, osobito katolik, ne može biti članom sokolskog društva. Nadalje se navodi, iako netočno, kako je 1910. godine jedan od pokretača sokolskih društava u Češkoj dr. Otakar Kunstovny (koji nije bio sokolaš) izjavio: »Ukratko jesmo i moramo biti protiv katolicizma, iako smo premnogi jošte prividno njegovi pripadnici, i nužno je, da to jednom otvoreno, glasno izrečemo i djelom posvjedočimo... Vjerujem još, da će zagrmjeti što prije sa sviju strana pravo, ne okolišeno odista sokolsko geslo: Sokol ne može biti Rimljanin, Sokol uvijek naprijed, u svakom usavršavanju, u svakom napretku i zato dalje od Rima i u napredak.«⁹⁹ Takav stav primorao je katolike da se organiziraju u *Orlovski savez*. Zanimljiva je i činjenica da češki *Sokolski savez* nije pripustio na svesokolski slet 1920. godine češka sokolska društva iz Amerike jer se nisu htjela odreći svoga katoličkog identiteta.¹⁰⁰ Sokol će i dalje otvoreno pokazivati netrpeljivost prema katolicima, zabranjujući članovima katoličkih organizacija da budu članovi *Sokolskog saveza*, promovirat će proslave Husova dana i javno propagirati Češku narodnu crkvu.¹⁰¹ Obilježavanje Husovih dana bila je osobito prigoda za napade na Katoličku crkvu. Svi tiskani mediji liberalne orijentacije, sokolska i slična društva vodila su vrlo agresivnu javnu kampanju protiv katolicizma. Veličajući kult Jana Husa nastojali su umanjiti važnost tipično katoličkog kulta sv. Ivana Nepomuka, kojega su predstavljali kao »jezuitsku izmišljotinu«. Tom prigodom govore je držao i predsjednik Masaryk.¹⁰² U više navrata Masaryk je izjavio kako će katolici u Čehoslovačkoj imati toliko prava koliko se za njih izbere.¹⁰³ Obilježavanje Husova dana 6. srpnja često je završavalo agresivnim istupima protiv katolika i katoličkih obilježja na javnim mjestima. Tako je u mjestu Slaný (njem. Schlan) srušen na glavnom trgu kip Presvetoga Trojstva iz 17. stoljeća i uništen kip Blažene Djevice Marije.¹⁰⁴ Srušen je i kip sv. Ivana Nepomuka u mjestu Dobrovicu, a sličnih slučajeva bilo je diljem Češke.¹⁰⁵ Istupanje iz Katoličke crkve osobito je bilo snažno 1921. godine, kada je samo u Pragu Češkoj narodnoj crkvi pristupilo 100 000 vjernika i osnovana 141 crkvena općina.¹⁰⁶ No bilo je i obrnutih slučajeva, iako rijetkih. Tako se u Katoličku crkvu vratio izopćeni svećenik, predsjednik *Jednote Xaver Dvořak*.¹⁰⁷

⁹⁸ »Crkvene prilike«, *Vrhbosna*, br. 19-21, Sarajevo, 5. XI. 1920., str. 227.

⁹⁹ »Kulturna načela češkog sokolstva«, *Katolički list*, br. 37-38, Zagreb, 30. IX. 1920., str. 288.

¹⁰⁰ »Dvije slave u Čehoslovačkoj«, *Narodna politika*, br. 113, Zagreb, 9. VII. 1920., str. 3.

¹⁰¹ S. D. (Stanko DEŽELIČ?), »Kulturna borba u Čeho-Slovačkoj«, *Narodna politika*, br. 120, Zagreb, 18. VII. 1920., str. 2-3.

¹⁰² S. D., »Kulturna borba u Čeho-Slovačkoj«, str. 3.

¹⁰³ »Čehoslovačka crkva«, *Narodna politika*, br. 181, Zagreb, 28. IX. 1920., str. 2.

¹⁰⁴ »Dvije slike iz crkvenog života«, *Katolički list*, br. 27, Zagreb, 29. VII. 1920., str. 216.

¹⁰⁵ »Crkvene prilike«, *Katolički list*, br. 39, Zagreb, 7. X. 1920., str. 304.

¹⁰⁶ »Pokret za narodnu crkvu u Čehoslovačkoj«, *Obzor*, br. 48, Zagreb, 19. II. 1921., str. 1; »Širenje čehoslovačke narodne crkve«, *Obzor*, br. 43, Zagreb, 14. II. 1921., str. 1.

¹⁰⁷ »Bogoslovski profesor Dvořak vratio se u Crkvu«, *Nedjelja*, br. 16, Sarajevo, 22. II. 1923., str. 3.

Neprijateljstvo čehoslovačke Vlade prema Katoličkoj crkvi nastavilo se i dalje. Tako nadbiskup Kordač i četrnaest katoličkih biskupa prosvjeduju protiv neprijateljskog stava vlade prema Crkvi i upućuju pastirsko pismo u kojem između ostalog piše: »Te slobode ne zahtijevamo samo u ime poslanstva koje je crkvi povjerio Gospodin, nego također na temelju demokratskog prava, koje priznaje slobodu svim vjerama. Zato mi biskupi dižemo javno svoj glas proti toj krivici. Prosvjedujemo, da se razne crkve i crkvena dobra, nasilno oduzeta, još nijesu povratila kao naše zakonito vlasništvo. Pastiri Čehoslovačke republike zajedno sa svojim vjernicima glasno prosvjeduju protiv konfiskacije kat. crkvene imovine i naredbi, koje vrši vlada bez svakoga razloga usprkos ponovnih protesta. Ne ćemo prestati prosvjedovati dok se ta nepravda ne popravi.«¹⁰⁸ Katolički biskupi također su prosvjedovali protiv izdavanja Masarykovih djela koja »ističu neprijateljstvo proti katolicizmu«¹⁰⁹. Krajem 1923. godine stanje u Češkoj narodnoj crkvi i odnos prema katolicizmu u Češkoj najbolje je opisan u jednom članku u *Katoličkom listu*: »Vijest, da je župna crkva u Chudobinu kod Litovle nakon trogodišnjeg nasilnog 'odsvojenja' po sektarcima bila vraćena zakonitim vlasnicima, katolicima, znači da danas nije ni jedna katolička crkva u Moravskoj u nasilničkim i svetogrđnim rukama sektaraca i da je razdoblje otimanja završeno. To razdoblje ostat će za uvijek zapisano u povijesti katoličke crkve u čehoslovačkom narodu jednako zloglasne kao godine 1618.-1620. kada su se ponijemčeni i polutoreni već husiti dokopali u Moravskoj vlade i počeli odmah plijeniti katolicima crkve i imutak, izgonili katolike iz zemlje i teško ih progonili. Slično je izgledalo vrijeme od proljeća 1919. do konca 1920. kada je vladala agrarno-socijalistička koalicija Tusar-Švehla, kada su mjesta za bogoštovlje u ministarstvu narodne prosvjete bila dana u ruke otpalim svećenicima, kada križevi i molitve bile izbacivane iz škola i kada su pod patronacijom i ne samo tihim pristankom nego očitim potpisivanjem vlade bili svake nedjelje poduzimani napadaju često pijane rulje na katoličke crkve, koje su bile 'osvajane' i 'zauzimate' za sektarce. Katolici koji su crkve branili svojim tijelima, bili su uz asistenciju oružnika, koji često nijesu prstom maknuli, zlostavljani i bijesni, mnogi teško ranjeni. Od svećenika bili su mnogi teško zlostavljani, i tragovi surovog nasilja ostavili su mnogi događaji kod 'osvajanja' i provaljivanja u crkve. Tada je 'čehoslovačka crkva' mislila, da će mahom osvojiti vodstvo naroda, njeni vođi javljali su milijune pristaša i čekali svaki čas 'pad Rima.' No dosta je bilo, da padne crveno-zelena koalicija i nastupi činovnička vlada Černoga, koja se vladala samo neutralno i protiv dosadanje anarhije i pustopašnosti počela uvoditi poštivanje zakona i javni red, da 'slavodobitni pohod' sektaraca zapne. A 'vjersko' oduševljenje pogotovu je iščezlo, kada je u vladu stupila čehoslovačka pučka stranka. I danas je 'čehoslovačka crkva' zavađen i podvojen tabor, u kojem vlada neprestana borba, i narod se snebiva, kako je mogao nasjedati družbi, koja je osnovala novu 'crkvu.' Ne fali doduše fanatizovanih ljudi, koji bi opet rado obnovili eru crveno-zelene koalicije. No danas je položaj drugi. Danas su svjesni i organizovani katolici već drugi faktor u narodu i državi nego su bili 1919.-1920. Danas sektari drže još nekoliko otetih crkava u Češkoj, ali nije daleko vrijeme, kada će i tu krivu stečevinu vratiti pravovaljanim vlasnicima. Katolicima će pak prošla era otimačine

¹⁰⁸ »Biskupi za slobodu crkve«, *Katolički list*, br. 17, Zagreb, 24. IV. 1924., str. 207.

¹⁰⁹ »Protiv Katolika«, *Katolički list*, br. 21, Zagreb, 22. V. 1924., str. 254.

biti pouka, da će čvrstom organizacijom braniti svoja prava.«¹¹⁰ Prema pisanju novinara *Obzora* i Vatikan je promijenio politiku postavljanja biskupa u Češkoj. On kaže da su ti položaji do tada bili rezervirani za češku aristokraciju, a sada se pazi da na biskupske stolice dolaze ljudi iz naroda.¹¹¹

Bez obzira na neprijateljstvo prema Katoličkoj crkvi, *Katolički list* bilježi kako se nakon svega toga katolicizam u Češkoj obnavlja i kako predstavnici katoličke Pučke stranke sve bolje prolaze na izborima.¹¹² Još je u vrijeme najžešćeg djelovanja reformaa nadbiskup Antonin Ciril Stojan organizirao češko hodočašće u Rim kao prosvjed i otpor Češkoj narodnoj crkvi.¹¹³ Također je 14. i 15. kolovoza 1924. godine održan katolički kongres u Brnu kojemu je prisustvovalo nekoliko tisuća čehoslovačkih katolika, a predvodio ga je narodni zastupnik Pučke stranke Mořic Hruban.¹¹⁴ Stanje u Češkoj počelo se iz temelja mijenjati tijekom razdoblja između 1922. i 1925. godine. Česi su se politički organizirali u Pučku stranku, koja je 1925. imala 600 mjesnih organizacija u Češkoj i 2500 u Moravskoj. Izdavala je šest političkih dnevnika, od čega četiri u Pragu, a uz to i veliki broj provincijskih dnevnika i časopisa. Zatim je imala i niz tiskara. Organizirane su brojne katoličke staleške i prosvjetne organizacije. Za češku mladež osnovan je *Orlovski savez*, koji je imao 1925. godine oko 130 000 članova. Slovaci su s druge strane imali svoju Pučku stranku i isti princip organiziranja kao Katolička crkva u Češkoj i Moravskoj.¹¹⁵ Napadi na Katoličku crkvu izazvali su bolje organiziranje katolika što je dovelo do toga da je liberalni tisak počeo napadati Češku narodnu crkvu da je dovela do jačanja katolicizma na moralnom i političkom planu.¹¹⁶ Katolički tisak u Hrvatskoj navodi kako je Pučka stranka na izborima 1923. godine po broju glasova bila jača od Masarykove republikanske stranke.¹¹⁷ Iako načelno Masaryk nije pripadao ni jednoj političkoj stranci, 1923. pobijedila je Republikanska seoska stranka, na drugom mjestu su tada bili komunisti, dok je Pučka stranka bila treća. Sukobi čehoslovačke vlade i Katoličke crkve i dalje su bili prisutni. Primjerice apostolski nuncij napustio je Prag 1925. godine zbog obilježavanja Husova dana, koji je bio izrazito protukatolički i protupapinski, a vlada to nije spriječila.¹¹⁸ Promijenjena situacija vidljiva je i iz Masarykova stava prema katolicizmu, koji je za jedan češki časopis kazao kako katolicizam doživljava preporod i kako crkveni redovi pridonose religioznom životu češkog naroda.¹¹⁹ Čehoslovački episkopat zabranio je u božićnoj poslanici 1924. godine katolicima da budu članovi »u ikojem protukršćanskom udruženju, organizaciji ili stranci«¹²⁰. U novinama i časopisima iz 1926. godine više ne nalazimo članaka koji

¹¹⁰ »Sektarci u Moravskoj vratili posljednju crkvu«, *Katolički list*, br. 52, Zagreb, 27. XII. 1923., str. 646–647.

¹¹¹ »Širenje čehoslovačke narodne crkve«, str. 1.

¹¹² »Obnova katolicizma«, *Katolički list*, br. 26, Zagreb, 26. VI. 1924., str. 314.

¹¹³ »Veliko hodočašće do Rima«, *Obzor*, br. 258, Zagreb, 23. IX. 1921., str. 1.

¹¹⁴ »Katolički kongres«, *Katolički list*, br. 35, Zagreb, 28. VIII. 1924., str. 423; »Katolički kongres u Brnu«, *Nedjelja*, br. 36, Sarajevo, 7. IX. 1924., str. 4.

¹¹⁵ Usp. »Crkvenopolitičke prilike«, *Katolički list*, br. 47, Zagreb, 26. XI. 1925., str. 618–619.

¹¹⁶ »Svetkovina sv. Ivana Nepomuka«, *Nedjelja*, br. 23, Sarajevo, 10. VI. 1923., str. 4.

¹¹⁷ »Sjajna pobjeda čeških katolika«, *Nedjelja*, br. 40, Sarajevo, 7. X. 1923., str. 6.

¹¹⁸ »Čehoslovačka i Sveta Stolica«, *Katolički list*, br. 40, Zagreb, 8. X. 1925., str. 515–516; »Demonstrativni odlazak papinskog nuncija«, *Obzor*, br. 180, Zagreb, 8. VII. 1925., str. 1; »Dva nemila događaja u Češkoj«, *Obzor*, br. 181, Zagreb, 9. VII. 1925., str. 2.

¹¹⁹ »Masaryk o katolicizmu«, *Katolički list*, br. 14, Zagreb, 9. IV. 1925., str. 174.

¹²⁰ »Zajednička okružnica čehoslovačkog episkopata«, *Katolički list*, br. 3, Zagreb, 22. I. 1925., str. 40.

govore o stanju Crkve u Čehoslovačkoj Republici, uglavnom su to članci o stanju katolika i njihovu organiziranju, što govori da se situacija potpuno smirila i da su katolici svojim organiziranjem ustabilili svoj društveni i politički položaj u Čehoslovačkoj.

Odnosi Češke narodne crkve sa Srpskom pravoslavnom Crkvom

Prvog biskupa Češke narodne crkve Matiju Pavlika zaređio je u Beogradu srpski patrijarh Dimitrije uz asistenciju kijevskog mitropolita Antonija, skopljskog mitropolita Varnave, niškog episkopa Dositeja¹²¹ i bitoljskog episkopa Josifa.¹²² Vrlo brzo nakon odcjepljenja od Rima u Češkoj narodnoj crkvi nastale su dvije struje od kojih se jedna zalagala za potpuni prijelaz na pravoslavlje, a druga je tražila samo da im srpski episkopi zarede biskupe.¹²³ Dana 8. siječnja 1920. godine sazvana je prva glavna skupština Češke narodne crkve. Na njoj je radikalna struja iznjedrila bivšega katoličkog svećenika Matiju Pavlika, koji je predlagao da se nova čehoslovačka Crkva sjedini sa Srpskom pravoslavnom crkvom na osnovi prvih sedam ekumenskih sabora. Memorandum, koji je sastavljen tom prigodom, vijeće je 3. rujna 1920. godine poslalo Srpskoj pravoslavnoj crkvi.¹²⁴ Misao da se Češka narodna crkva sjedini s pravoslavljem nastala je polovicom 1920., kada su tu ideju počeli promovirati vodeći ljudi narodne Crkve Farsky i Zahradnik-Brodsky. Farsky je već 1920. susreo jugoslavenskog ministra Marinkovića, koji je boravio u nekom češkom kupalištu.¹²⁵ U Memorandumu od 3. rujna 1920. godine moli se da Čehoslovačka crkva bude primljena u Zajednicu Srpske pravoslavne crkve uz sljedeće uvjete:

1. čehoslovačka Crkva prihvaća nauk Srpske pravoslavne crkve izražen u zaključcima sedam ekumenskih sabora s dodatkom »uz zajamčenje« slobode savjesti i slobodnog vjerskog razvoja;
2. čehoslovačka Crkva želi obavljati bogoslužje na živom jeziku češkom, ali nastojat će da mlađe svećenstvo, a naročito svećenički naraštaj malo po malo nauči staroslavenski jezik barem toliko da se od vremena do vremena služi bogoslužje na staroslavenskom;
3. čehoslovačka Crkva traži da se obredi obavljaju dosadanjim načinom, tj. zapadnim obredom, a tek će se tijekom vremena sastaviti potrebne obredne knjige koje će se pri-

¹²¹ Episkop niški Dositej, pravim imenom Dragutin Vasić, rođen je u Beogradu 1877. godine. Godine 1895. stupio je u bogosloviju, a kao bogoslov treće godine zamonašio se u manastiru Manasiji i dobio ime Dositej. Nakon godine provedene u manastiru poslan je na školovanje u Rusiju, gdje je ostao do 1904. godine. Potom 1905. i 1906. studira bogoslovje i filozofiju u Leipzigu i Berlinu. Godine 1908/1909. predaje na beogradskoj bogosloviji sv. Save. Već 1909./1910. odlazi u Pariz i na Sorboni sluša bogoslovne i socijalne predmete. Po povratku ponovno predaje na beogradskoj bogosloviji. Godine 1913. izabran je za episkopa u Nišu. Tijekom Prvoga svjetskog rata zarobljen je od Bugara. Prvim zagrebačkim mitropolitom imenovan je 7. svibnja 1941. godine. Ustaše su ga uhapsili i zatvorili u zatvoru u Petrinjskoj. Nakon oslobođenja odlazi u Beograd, gdje umire 13. siječnja 1945. Zakopan je u manastiru Vavedenja u Beogradu. »Nj. P. Episkop Niški Dositej«, *Koledar sv. Car Konstantin*, Niš, 1928., str. 65.

¹²² Usp. K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 278.

¹²³ »Čehoslovaci i mi«, str. 1.

¹²⁴ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 270.

¹²⁵ *Isto*.

- bližiti istočnom obredu, ako to ne bude oprečno starim tradicijama i običajima češkog naroda;
4. svećenici i biskupi imadu biti imenovani u suglasnosti s narodom;
 5. svećenici koji prelaze iz Rimokatoličke crkve ne smiju biti iznova ređeni;
 6. svećenicima se ima dopustiti brak ne samo prije posvećenja nego i poslije toga;
 7. oženjenim kandidatima za biskupsku čast ima se dati dispencija da mogu biti posvećeni za biskupe;
 8. srpska se Crkva umoljava da u Čehoslovačku izašalje svoga biskupa i to episkopa niškoga Dositeja, koji bi bio prvim ordinarijem Čehoslovačke narodne crkve, dok se za nju ne posvete drugi biskupi;
 9. iza organizacije nove Crkve imade Srpska pravoslavna crkva posvetiti u najkraće vrijeme češke biskupe;
 10. dok čehoslovačka Crkva ne bude stvorila svoje bogoslovno sjemenište ima srpska Crkva primiti petnaest čeških pitomaca u svoje bogoslovno sjemenište;
 11. članovi župnih vijeća smiju biti i žene;
 12. čehoslovačka se Crkva nema zvati »pravoslavna,« jer to ime podsjeća na crkvene prilike u Rusiji prije rata, nego neka se naziva: »čehoslovenska pravdovjerna ili čehoslovenska Ćirilometodijska ili čehoslovačka crkva«¹²⁶.

Skupina oko Pavlika izdala je i drugi Memorandum 9. siječnja 1921. godine, izražavajući želju da Češka narodna crkva bude pravoslavna uz neke modifikacije nedogmatskog značaja. Pravi razlozi povezivanja sa Srpskom pravoslavnom crkvom nalazili su se u tome što je to bio jedini put da Češka narodna crkva posve ne prekine s kršćanskom tradicijom, kako su to tražili radikali, zatim je tu i strah od toga da takav pokret ne ostane osamljen i ne propadne, kao što je propao husitski pokret, i naposljetku strah od radikalizma koji je posve zabacivao kršćansku tradiciju.¹²⁷ Očito je da je Češka narodna crkva trebala neki oslonac koji bi spriječio da ne završi u kaosu koji joj je prijetio od radikala i zapadne u ateizam, ali i da ne bude sam u borbi s Katoličkom crkvom. Protestantizam kao opcija nije im bio prihvatljiv jer je kao takav bio preslab i razjedinjen, a i nekoliko tisuća protestanata u Češkoj, koji su tu egzistirali od 16. stoljeća, nisu bili snažan element koji bi odgovarao novoj zajednici u borbi s katolicizmom, s druge strane pravoslavlje je kao takvo bilo prihvatljivije jer su tim putem ulazili u bolje organiziranu i jaču vjersku komponentu, ali i to što je pravoslavlje više zadržalo od kršćanske tradicije nego protestantizam.

Arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve (SPC) odgovorio je dosta brzo. U odgovoru na *Memorandum* SPC odgovorila je dosta mudro, dopuštajući nebitne stvari dok se u bitnima držala kanona. Odgovor je bio upućen središnjem odboru ili vrhovnom vijeću Češke narodne crkve u Pragu. Najviše otpora izazvalo je nepristajanje SPC-a o nepripuštanju na

¹²⁶ »Memorandum čehoslovačke narodne crkve«, *Narodna politika*, br. 17, Zagreb, 23. I. 1921., str. 3; »Memorandum čehoslovačke narodne crkve«, *Katolički list*, br. 5, Zagreb, 4. II. 1921., str. 53–54.

¹²⁷ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 272.

biskupsku čast oženjenih svećenika, što je podijelilo članove središnjeg odbora. Nakon toga je nepotpuni središnji odbor nastavio vijećanje i poslao novi memorandum episkopu Dositeju i Arhijerejskom sinodu SPC-a. Na koncu se traži da Čehoslovačka narodna crkva do posvećenja vlastitih biskupa i ustanove svoga vlastitog arhijerejskog sabora prizna je jurisdikciju episkopa Dositeja.¹²⁸ Ta odluka izazvala je negativnu reakciju umjerenih članova Vrhovnog vijeća Češke narodne crkve, tako da su vodstvo preuzeli radikali, koji su odmah uputili memorandum SPC-u u kojem kažu kako češki narod još nije spreman prijeći na pravoslavlje, jer Vrhovno vijeće ne može prihvatiti neke zahtjeve pravoslavne strane. Najviše je problema bilo oko ženidbe zaređenih svećenika i postavljanja oženjenih biskupa, kao i na to da se održe demokratska načela uređenja Crkve.¹²⁹

Nakon toga memoranduma poslala je SPC kao svoga delegata u Češku nižeg episkopa Dositeja. On je obilazio crkvene općine, dijelio svetu potvrdu i redio svećenike. Dositej je izabran i već u kolovozu 1920. godine boravio je u Češkoj i podržavao nastanak Češke narodne crkve. Čehoslovačko ministarstvo vanjskih poslova poslalo je službeni dopis Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevine SHS-a u kojem se slaže da Dositej pomaže u organiziranju Češke narodne crkve.¹³⁰ Zanimljivo je da su se socijaldemokrati javno oglašili protiv ujedinjenja dvaju crkava jer se time gubi češki nacionalni identitet.¹³¹ Pavlik je od svih nacionalnih pravoslavnih Crkava izabrao srpsku jer je prema njegovim riječima ona zadržala najviše narodnoga slavenskog duha u liturgiji, dok je bugarska pod jačim tuđinskim, bizantskim, utjecajem.¹³² Dositej je za svog boravka u Češkoj izjavio da se bori protiv protestantizacije Češke narodne crkve i da je želi privesti pravoslavlju. Javno je istupao protiv Katoličke crkve, što je ponukalo katoličke predstavnike u parlamentu da iznesu predstavku prema kojoj Dositej ruši vjerski mir u Republici.¹³³ Beogradska je vlada javno i novčano podupirala rad episkopa Dositeja, koji se nije zaustavio samo na radu u Češkoj narodnoj crkvi nego je proširio svoju djelatnost i na privođenje potkarpatskih grkokatolika u pravoslavlje.¹³⁴ Podrška koju je Dositej uživao u vladi Kraljevine SHS vidljiva je i u činjenici da je njezinim posredovanjem rekvirirana katolička crkva Marije Snježne u Olomoucu kako bi u njoj episkop mogao održati pravoslavnu liturgiju. Taj je čin izazvao žestoke reakcije katolika koji su ga nastojali spriječiti u gradu u kojem uopće nije bilo pravoslavaca.¹³⁵ Za svoj rad Dositej je dobivao od vlade Kraljevine SHS i mjesečnu novčanu potporu.¹³⁶ *Katolički list* i *Narodna politika* komentirali su djelovanje episkopa Dositeja u Čehoslovačkoj ovim riječima: »episkop Dositej, ko što je poznato, boravio je duže vremena u Čehoslovačkoj republici za zadaćom da razvije najživlju propagandu protiv katoličke crkve. O njegovom djelovanju malo je što prodrlo u javnost. Zna se samo to da je

¹²⁸ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 274.

¹²⁹ *Isto*.

¹³⁰ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 274.

¹³¹ »Češka narodna i srpska pravoslavna crkva«, *Obzor*, br. 24, Zagreb, 26. I. 1921., str. 1.

¹³² »Narodna crkva i pravoslavlje«, *Katolički list*, br. 6, Zagreb, 10. II. 1921., str. 71.

¹³³ »Iz Čehoslovačke«, *Katolički list*, br. 30, Zagreb, 28. VII. 1921., str. 57.

¹³⁴ »U jeku kulturne borbe«, *Narodna politika*, br. 37, Zagreb, 16. II. 1921., str. 1.

¹³⁵ »Episkop Dositej među Česima«, *Obzor*, br. 160, Zagreb, 25. V. 1921., str. 1.

¹³⁶ »Akcija episkopa Dositeja«, *Narodna politika*, br. 110, Zagreb, 17. V. 1921., str. 2; Janko ŠIMRAK, »Protukatolička agitacija episkopa Dositeja«, *Narodna politika*, br. 230, Zagreb, 12. X. 1921., str. 3; »Čehoslovačka crkva i episkop Dositej«, *Obzor*, br. 86, Zagreb, 30. III. 1921., str. 1.

on arhijerejskom saboru srpske pravoslavne crkve predložio jedna opsežan memorandum o svome radu. Dositej je najprije obilazio krajeve u potkarpatskoj Rusiji, u kojima žive grko-katolički Rusini. On se nadao, da će tamo imati najveće uspjehe... Dositejeva agitacija uspjela je samo ondje gdje je zavladao indiferentizam i potpuna religiozna zamlrost bez ikakvih osnova pozitivne religije. To je razlogom, što je Dositej izabrao kao glavno polje svoga rada velike gradove, u prvom redu Prag, gdje je dobio za pravoslavnu crkvu sto hiljada vjernika, kako se sam hvali u novinama... Uz Dositeja, dotično uz pravoslavnu crkvu, pristali su većinom ljudi, koji su odgojeni u političko-kulturnoj školi Masaryka, Klofača i drugih. Njihova religija graniči s ateizmom.«¹³⁷

Potkraj kolovoza održan je sabor Češke narodne crkve kojemu je prisustvovao i episkop Dositej i ataše Kraljevine SHS-a u Pragu pravoslavni svećenik Milivoj Crvčanin. Osnovane su tri biskupije, za praškoga patrijarha izabran je dr. Frasky, za biskupa u Moravskoj Pavlik, a za istočnu Češku Rudolf Pařík. Dositej je izjavio kako je Srpska pravoslavna crkva spremna primiti članove Češke narodne crkve, ali uz uvjet da prihvate nauk i disciplinu pravoslavlja. Većina sudionika to je odbila, čime je propao pokušaj sjedinjenja Češke narodne crkve i SPC-a. Nakon toga Dositej je sastavio memorandum prema kojem bi članovi Češke narodne crkve primili od SPC-a ređenje biskupa i autokefalnost.¹³⁸ Taj stav potakao je dr. Farskoga da u reformskom glasilu *Česky zápas* istakne kako je posjet episkopa Dositeja bio preuranjen i da se pregovori s SPC-om moraju nastaviti na novim osnovama. Češka narodna crkva ne želi svoju sudbinu povezati s pravoslavljem i ne želi primiti ređenje biskupa i svećenika drukčije, osim iz bratskog i kršćanskog prijateljstva. Ako SPC ne bude htjela rediti njihove biskupe, oni će se obratiti drugim crkvama. Iako je narodna Crkva nastojala od svojih početaka zadržati uređenje po uzoru na rimsku Crkvu, postojala je i struja koja se zalagala za napuštanje episkopalnog sustava i prijelaz na prezbiterijalni.¹³⁹ Na skupštini delegata Češke narodne crkve predloženo je da se Pavlik posveti za biskupa u Beogradu.¹⁴⁰

Dana 18. rujna 1921. godine otputovala je delegacija Češke narodne crkve na čelu s Matijom Pavlikom u Srbiju kako bi provela ujedinjenje sa SPC-om. U Novom Sadu dočekali su ih episkop Dositej i mitropolit Ilarijon Radonjić i otpratili ih do Sremskih Karlovaca. Arhijerejski sinod sastao se 20. rujna, a predsjedao mu je patrijarh Dimitrije. Dositej je na početku iznio svoj izvještaj. Predstavnici Češke narodne crkve ispovjedili su vjeru pred patrijarhom i odrekli se »sviju novotarija koje je uvela rimokatolička crkva«. Pavlika je u manastiru Krušedol na Fruškoj gori zamonašio episkop Dositej kao monaha Gorazda, zatim je postavljen za igumana manastira Grgeteka, nakon toga za arhimandrita manastira Hopova da bi ga 25. rujna 1921. godine patrijarh Dimitrije zaredio za biskupa.¹⁴¹ *Vesnik srpske crkve* ovim je riječima opisao taj događaj: »I tako je u beogradskoj sabornoj crkvi

¹³⁷ »Srpska pravoslavna i čehoslovačka crkva«, *Katolički list*, br. 39, Zagreb, 29. IX. 1921., str. 461; »Dositej i narodna crkva u Čehoslovačkoj«, *Obzor*, br. 170, Zagreb, 31. VII. 1922., str. 2.

¹³⁸ »Čehoslovačka i pravoslavna crkva«, *Katolički list*, br. 41, Zagreb, 13. X. 1921., str. 485–486.

¹³⁹ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 275.

¹⁴⁰ *Isto*, str. 276.

¹⁴¹ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 277–279; »Posveta prvog vladike Čehoslovačke narodne crkve«, *Obzor*, br. 263, Zagreb, 28. IX. 1921., str. 3; Božidar D. LUKIĆ, *Manifestacija čirilo-metodijevske ideje*, Beograd, 1922., str. 16.

posvećen za episkopa arhimandrit Gorazd, sin plemenite moravske zemlje. Posvetio ga je patrijarh vaskrsle srpske patrijaršije sa srpskim episkopatom... Ovaj akt je čudna igra istorije. U ovom činu može videti uzvišenu i mističnu lepotu samo onaj, ko zna za istorijsku pravdu i ko veruje u vidovitost istorije. Ovo je Gorazd drugi. Balkansko slovenstvo zna za još jednog Gorazda. Ko je bio ovaj Gorazd Prvi? I on je bio sin plemenite moravske zemlje. Učenik svetog Metodija, poslat sa ostalim velikim učenicima velikog učitelja među neznabožačke Slovene na Balkan, da ove krsti duhom i ozaru svetlošću vere Hristove. Na trista godina pre Svetoga Save ovi moravski misioneri organizovali su i utvrdili crkvu pravoslavnu među Jugoslovenima; no-opet igra istorije-dok je pravoslavlje utvrđeno na Balkanu, ono je napušteno u domovini Češke, Moravske i Slovačke zemlje. Nekoliko titana kao Jan Hus i Jeronim Praški pokušavali su, da ponovo vaspоставe pravoslavlje u svojoj zemlji, ali njihov herojski pokušaj nije doveo odmah uspehu, no bio je kao seme koje tek sada, i u naše dane cveta i donosi ploda. Milion Čeha i Moravana, koji su sada primili pravoslavnu veru zajedno sa episkopom Gorazdom i izabranim episkopima Dr. Farskym i Paříkom pretpostavljaju danas to cveće, koje je nikolo iz pepela svetoga Jana Husa i Jeronima i taj plod, za kojim su generacije i generacije čeznule. Gorazd Drugi dolazi da uzme za sebe i svoju braću ono, što je na Balkan doneo Gorazd Prvi. On nije došao da od nas nešto pozajmi. Došao je po svoje.«¹⁴²

Episkop Gorazd vratio se u Češku u pratnji episkopa Dositeja. Očekivalo se da će Gorazd zarediti za biskupe Pařika i Farskoga, ali prvi se te časti odrekao, a Farsky je u svom radikalizmu otišao predaleko, a i sam nije bio sklon uniji s SPC-om.¹⁴³ Ubrzo je uslijedio i raskol u narodnoj Crkvi. Farsky, koji je predvodilo radikalno krilo, sve je otvorenije nastupao protiv pravoslavne orijentacije. Dok je Gorazd boravio u Americi, prevlast u narodnoj Crkvi preuzelo je radikalno krilo koje nije bilo sklono pravoslavlju. Naime, Gorazd Pavlik je u Sjedinjenim Američkim Državama bezuspješno agitirao kod češke emigracije za narodnu Crkvu i to novcem koji mu je dao episkop Dositej, a koji je primio od jugoslavenske vlade.¹⁴⁴ Dok je Gorazd bez problema dobio sve potrebne dozvole za put u Ameriku, gdje ga je dočekaao češki konzul, dotle je slovački biskup Vojtašek bio više puta odbijen od vlade kada je u dogovoru s Rimom želio posjetiti slovačku emigraciju.¹⁴⁵ Radikalna stranka sazvala je 25. srpnja 1922. godine dijecezanski sastanak i zaključila kako »čehoslovačka crkva mora ostati vjerna svojim idejama«, a te ideje jesu: »stvoriti u Čehoslovačkoj opću crkvu kršćansku, narodnu i modernu u biti i pogledu vjerskom, moralnom, liturgičkom i disciplinarnom; koja bi u vezi s pravoslavnom crkvom i ostalim kršćanskim crkvama mogla primiti kanone sedam ekumenskih sabora i nicejsko-carigradski simbol kao osnov i razvojno ishodište, da tako usavrši vjersku reformaciju češkog naroda u duhu evanđelja, sveopće kršćanske predaje, narodne tradicije husita i češko-bratske i utjecaja sadanjeg stanja ljudske kulture«¹⁴⁶. Raskol s pravoslavljem još će dodatno produžiti izdavanje *Čehoslovačkog katekizma*, koji je SPC držala krivovjernim, a sastavio ga

¹⁴² B. D. LUKIĆ, *Manifestacija ćirilometodijevske ideje*, str. 31.

¹⁴³ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 281; B. D. LUKIĆ, *Manifestacija ćirilometodijevske ideje*, str. 21–25.

¹⁴⁴ »Rasulo češkog pravoslavlja«, *Nedjelja*, br. 19, Sarajevo, 13. V. 1923., str. 4.

¹⁴⁵ »Vlada proti katoličkim biskupima«, *Nedjelja*, br. 32, Sarajevo, 12. VIII. 1923., str. 4.

¹⁴⁶ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 284.

je vođa radikalne skupine Farsky.¹⁴⁷ Sam katekizam po sebi vrlo je zanimljiv jer potpuno odudara od kršćanske tradicije Istoka i Zapada, sastavljen na temelju liberalnih ideja i potpuno oslobođen temeljnoga kršćanskog nauka. Primjerice, ne govori se o Bogu u trima božanskim osobama, nego o »živom zakonu svijeta«, Isus Krist nije Sin Božji, Spasitelj i Otkupitelj, nego »Isus, kojega su Josip i Marija učili biti zajedno s Bogom, koji je najljepše poznao, izložio i predao ljudima zakon Božji, koju uči sjediniti se s Bogom i postati Božjim pomoćnikom«. Isus je samo jedan od velikih proroka na tragu Mojsija, Sokrata, Budhe, Zaratustre, Konfucija, Jana Husa itd. Duh Sveti je »božji zanos u čovjeku«. Prema nauku češkog katekizma svaki je pojedinac sam izvor vjere.¹⁴⁸ Katekizam su sastavili Farsky i prof. František Kalous, svećenici Češke narodne crkve. Katekizam su osudili episkop Dositej i Gorazd Pavlik. Farsky je na to odgovorio da se Dositej nema pravo miješati u pitanja Češke narodne crkve.¹⁴⁹

Početakom 1922. godine u Češkoj narodnoj crkvi počeo se očitovati raskol koji je išao u dva smjera. Češki vođe počeli su se priklanjati protestantskom usmjerenju, dok su moravski težili pravoslavlju.¹⁵⁰ Skupina oko Farskoga i Emila Dlouhoga-Pokornoga počela je sve očitije naginjati protestantskom modelu uređenja Crkve te su istodobno započeli pregovore s nekim protestantskim crkvama.¹⁵¹ Biskup Gorazd je zbog tih sukoba 12. ožujka 1923. godine napustio svoj položaj. Kako dijecezanski odbor nije primio Gorazdovu ostavku, sazvana je 28. ožujka 1923. godine dijecezanska skupština. Uz Gorazda skupštini su prisustvovali Farsky, Pařík i srpski svećenik Milivoje Cvrčanin. Žestoka rasprava koja se razvila između radikala predvođenih Farskym, nesklonom suradnji s SPC-om, i pristalica suradnje s SPC-om, osobito zastupnicima iz Moravske, dovela je do toga da je Gorazdu preporučeno da sa svojim istomišljenicima napusti Češku narodnu crkvu. Njemu je stalo da svoju moravsku dijecezu odvoji od radikala, ali ni to mu nije uspjelo jer su mu ostale odane samo dvije crkvene općine. Borbe između radikalne i pravoslavne strane vodile su se i tijekom 1923. i 1924. godine. Radikalni smjer gledao je u Crkvi društvo kao svako drugo ljudsko društvo čiji članovi imaju pravo odlučivati o pitanjima vjere, discipline, morala i liturgije. Pravoslavni smjer naglašavao je autoritativnost Crkve, slobodu članova dopuštao je samo u okviru autoriteta Svetog pisma, Krista i ekumenskih sabora. Već sredinom 1923. godine raskol u Češkoj narodnoj crkvi bio je očit. Reakcije koje je izazvalo izlaženje novoga katekizma dovele su do potpunog raskola. Episkop Dositej i Gorazd Pavlik odbacili su nauk sadržan u Katekizmu. Došlo je i do toga da je 1500 pristaša Češke narodne crkve napustilo tu zajednicu i proglasilo se akonfesionalnima. Tako se Češka narodna crkva podijelila na radikalno krilo pod vodstvom Farskog i njegova časopisa *Česki Zapas* i srpsko-pravoslavno s Gorazdom i njegovim časopisom *Za Pravdou*.¹⁵² Gorazd je 21. srpnja 1924. godine istupio iz Češke narodne crkve, a 10. kolovoza osnovana je

¹⁴⁷ »Iz narodne crkve«, *Katolički list*, br. 48, Zagreb, 30. XI. 1922., str. 587; »Dositej i narodna crkva u Čehoslovačkoj«, str. 2; »Širenje pravoslavlja«, *Obzor*, br. 1, Zagreb, 1. I. 1926., str. 11.

¹⁴⁸ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 285.

¹⁴⁹ *Isto*, str. 286.

¹⁵⁰ »Crkvene političke vijesti«, *Katolički list*, br. 4, 26. I. 1922., str. 48; »Razdor u češkoj »narodnoj« crkvi«, *Nedjelja*, br. 13, Sarajevo, 30. III. 1924., str. 5–6.

¹⁵¹ »Češka sekta ide protestantima«, *Narodna politika*, br. 17, Zagreb, 23. I. 1922., str. 3–4; »Rasulo češke narodne crkve«, *Nedjelja*, br. 18, Sarajevo, 4. V. 1924., str. 5.

¹⁵² »Pogubni rezultati Čehoslovačke sekte«, *Katolički list*, br. 27, Zagreb, 5. VII. 1923., str. 322.

posebna pravoslavna Crkva u Čehoslovačkoj.¹⁵³ Tomu je prethodio otvoreni sukob s Farskim zbog njegova katekizma. Pavlik je u praškom časopisu *Tribuna* izjavio kako Češka narodna crkva nema teologa i da se zato treba osloniti na Crkvu koja već ima razrađeni teološki sustav, a to je pravoslavlje.¹⁵⁴ Tako su se od toga datuma zasebno počele razvijati Češka narodna Crkva i pravoslavna crkva u Čehoslovačkoj. Pravoslavlje i cijela akcija episkopa Dositeja u biti je doživjela poraz u Češkoj. Izlaženje katekizma pokazalo je da je većina reformaša na tragu materijalističko-racionalističke filozofije, bliske Masaryku, a ne pravoslavlju. Zato *Katolički list* spominje kako su pokušaji SPC-a i beogradskih vlada koje su podupirale Češku narodnu crkvu doživjeli potpuni poraz, na tom tragu piše: »Međutim i među onom malicom, koji su još ostali uz episkopa Pavlika, vode se ogorčeni bojevi o tom, da li će čehoslovačko pravoslavlje priznati jurisdikciju Carigrada ili srpske pravoslavne crkve ili će konačno biti autokefalno. Biskup Pavlik zagovara ovo zadnje, jer misli, da će tako sačuvati bar nešto vjernika, koji bi se inače razbjegli kojekuda, nastavi li se borba o jurisdikciju. Episkop Dositej pohitio je sada u Čehoslovačku, da bar nešto spasi... O narodnoj crkvi, koja za pravoslavlje neće ni da čuje, izjavio je episkop Dositej, da je uopće ne priznaje crkvom, jer da propovijeda građanski liberalni, a ne crkveni - Kristov moral.«¹⁵⁵ Radikalni smjer vodio je čak pregovore s metodistima o mogućem povezivanju tih dvaju crkava.¹⁵⁶ Bilo je i samostalnih slučajeva raskida s pravoslavljem. Tako je bivši katolički svećenik Ferdinand Stibor još krajem 1922. odbacio uniju s pravoslavljem i proglasio sebe biskupom Šlezije.¹⁵⁷

Nauk Češke narodne crkve definiran je koncem 1924. godine na saboru u Smichovu, a predsjedao joj je Farsky. Prema nauku te vjerske zajednice predaja nije obvezatna, ali je se ne smije odbaciti, kako to čine protestanti, jer je bitna za shvaćanje kršćanstva. Ne treba priznavati dogmatski autoritet prvih sabora. Izvor nauka je Biblija prema duhu Isusa Krista, a ne prema evanđeoskom tekstu, koji je djelo apostola te ne sadrži točan Kristov nauk. Zato su samo tri evanđelja normativna, dok se Ivanovo evanđelje odbacuje. Bibliju treba tumačiti znanstveno prema duhu i tradiciji Isusovoj. Sloboda savjesti jest osnova vjere, a vjera je dar Božje milosti koja se javlja u svakom pojedincu. Crkva je tu da zaštiti slobodu savjesti i manjine koja ne dijeli mišljenje većine. Nema čistilišta ni uskrnuća, ni drugog vjerovanja koje se protivi znanosti, zato ne postoji trojstveni Bog koji je različit od svijeta. Krist nije bog nego samo čovjek, koji tajnovito personificira Božje djelovanje, zato nema otkupljenja ni zajamčene zadovoljštine.¹⁵⁸ Na saboru je usvojeno načelo kako Češku narodnu crkvu sačinjavaju kršćani koji nastoje ispuniti moralne težnje sadašnjosti i znanstvenu naobrazbu u onom duhu Kristovu, kako ga predočuje Sveto pismo i stara kršćanska predaja, i kako ga je primio češki narod u Husovu nauku i nauku Češće braće. Istaknuto je da se Češka narodna crkva razlikuje od Katoličke crkve po tome što nauk otaca ne smatra obvezatnim, ali ga ne odbacuje kao evangeličke crkve. Bibliji se treba pristupati znanstvenom kritičkom metodom. Zadržala je sedam sakramenata, ali ne prema nauku Katoličke

¹⁵³ K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, str. 288–293.

¹⁵⁴ »O raspadu čehoslovačke sekte«, *Katolički list*, br. 17, Zagreb, 26. IV. 1923., str. 205.

¹⁵⁵ »Pravoslavlje u Čehoslovačkoj u rasulu«, *Katolički list*, br. 31, Zagreb, 31. VII. 1924., str. 365.

¹⁵⁶ »Češka sekta ide protestantima«, *Narodna politika*, br. 124, Zagreb, 2. VI. 1922., str. 1.

¹⁵⁷ »Iz češke sekte«, *Narodna politika*, br. 238, Zagreb, 20. X. 1922., str. 4.

¹⁵⁸ »Raskolnički koncil«, *Katolički list*, br. 42, Zagreb, 16. X. 1924., str. 524.

crkve, nego daje svoje tumačenje. Ukinut je episkopat kako ga poznaje Katolička crkva i pravoslavne crkve tako da će se u buduće svećenici i biskupi samo postavljati izborom bez ikakva posebnog ređenja.¹⁵⁹ Farsky je proglašen patrijarhom Češke, Prochaska biskupom Češke i Stibor biskupom Moravske.¹⁶⁰

Vjerska statistika u Čehoslovačkoj iz 1922. godine pokazuje kako je te godine u Češkoj bilo 5 milijuna katolika, 390 000 članova narodne Crkve, 195 000 protestanata i 65 000 Židova, te velik broj onih koji nisu pripadali ni jednoj vjerskoj zajednici – 585 000. U Slovačkoj je 75-80% stanovništva bilo katoličko dok je u Moravskoj od 2 662 884 stanovnika 2 421 209 katolika i 61 780 pripadnika narodne Crkve.¹⁶¹ Statistika iz 1925. godine pokazuje kako u Čehoslovačkoj ima 20 000 starokatolika, 525 332 pripadnika Češke narodne crkve, 353 925 Židova, 724 503 bezvjeraca, 72 696 pravoslavaca, 532 565 grkokatolika, 992 083 evangelika i preko 10 milijuna katolika.¹⁶² Sukobi između čehoslovačke vlade i Svete Stolice završili su stupanjem na snagu modusa vivendi 2. veljače 1928. godine.¹⁶³

Summary

CZECH REFORM MOVEMENT, BEGINNINGS OF THE CZECH PEOPLE'S CHURCH (NEW HUSSITE CHURCH) AND THE ROLE OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH ON THE PAGES OF THE CROATIAN NEWSPAPERS

Czech People's Church emerged as result of a short reform movement conducted by a part of the Catholic clergy of Bohemia and Moravia. This movement did not demand any regulation of relations among the lower clergy in the new state, and it was inspired by the work of the Czech national revivalists from the nineteenth and twentieth centuries, especially Masaryk. At the same time, this was an answer to the anti-Habsburg policy that prevailed after Czech lands became independent from Austria. The collapse of the Monarchy revealed many frustrations among Czechs and this breakup with Austria automatically provoked a new separation from Rome. Therefore, even though Czech clergy confronted Rome with their reform demands, some of radical members of the movement soon decided to establish the independent Czech People's Church that was parted from Rome. At the beginning this Church had some success in the Czech lands, since it was supported by Masaryk and Czechoslovakian government. Still, in the Slovak part of the country this Church did not attract many followers. By the same token, soon after formation of the new Church, there were some disputed among the members, since some of them wanted to organize it according to the Protestant's traditions, and some were more inclined to the Orthodoxy. Czech Reform Movement and Czech People's Church were not result of a

¹⁵⁹ »Akatolicizam u Čehoslovačkoj«, *Katolički list*, br. 50, Zagreb, 11. XII. 1924., str. 636.

¹⁶⁰ »Češka narodna crkva i njezini biskupi«, *Nedjelja*, br. 6, Sarajevo, 8. II. 1925., str. 5.

¹⁶¹ »Vjerska statistika«, *Katolički list*, br. 42, Zagreb, 19. X. 1922., str. 519; »Vjerska statistika«, *Narodna politika*, br. 238, Zagreb, 20. X. 1922., str. 4.

¹⁶² »Vjerske i crkvene prilike«, *Obzor*, br. 196, Zagreb, 27. VI. 1926., str. 10.

¹⁶³ »Stupanje na snagu modusa vivendi između Vatikane i Čehoslovačke«, *Narodna politika*, br. 17, Zagreb, 10. II. 1928., str. 4–5.

long-lasting struggle for a reform (like it was case in Croatia), but they were result of the anti-Habsburg, and then consequently anti-Roman, policy of the Czech governments and Masaryk.

KEY WORDS: *reform movement, Croatian press, Tomáš Garrigue Masaryk, “Jednota”, Czech People’s Church, Serbian Orthodox Church, bishop Dositej.*